

STEPINČEV »DOSSIER« SVETOJ STOLICI (31. 05. 1943.)*

Margareta MATIJEVIĆ, Zagreb

Nasljedujući objektivnost nepristrana istraživanja, proučivši dio dostupne građe Hrvatskog državnog arhiva, te dijela objavljene literature donosim ovdje pokušaj parcijalnoga prikaza djelovanja nadbiskupa Stepinca u svjetlu dokumenata sadržanih u izvješću kardinalu Maglioneu o prilikama u Hrvatskoj. Dossier je datiran 31. svibnja 1943., pisan je na papiru s nadbiskupskim memorandumom, a poslan je u Vatikan povodom opetovanih srpskih optužbi o navodnom pasivnom držanju, prešutnom odobravanju i namjernom propustu djelatnijeg angažmana protiv nekih postupaka onodobnih vlasti Nezavisne Države Hrvatske. Sadrži 34 dokumenta, među kojima su razni protesti, zamolbe, apeli i zahtjevi, propovijedi riječju i djelom, a sve u službi pomoći onodobno diskriminiranim pojedincima, skupinama i narodima. Sadržaj dossiera objavljen je u 9. svesku Akata i dokumenata Svete Stolice o drugom svjetskom ratu, u Vatikanu godine 1975.

Djelatno angažiran na pomaganju svih ugroženih, diskriminiranih i raznolikim zakonima obespravljenih ljudi, nadbiskup Stepinac ovdje plasiranom dokumentacijom posvjedočuje svoju dosljednu vjernost uvijek zahtjevnim nalogima evanđeoskog poslanja. Njegove brojne intervencije u korist potlačenih, još su mjerodavniji pokazatelji njegove uloge u ratu, ima li se u vidu gotovo činjenična teritorijalna rascjepkanost NDH, stalna prijeteća nazočnost vojske i visokih dužnosnika Trećeg Reicha, masovna ubojstva, progoni i protjerivanja velikog broja Hrvata prije i za vrijeme rata, opća nesigurnost vremena i prilika.

V R E L A: Fontes – izvori za hrvatsku povijest 2/1996.; Okružnica nadbiskupa zagrebačkog A. Stepinca br. 4104/1941., Katolički list, 92/1941., str. 230–231; Okružnica nadbiskupa zagrebačkog A. Stepinca o primanju u Katoličku crkvu, Katolički list, 93/1942., str. 117; Službeni vjesnik zagrebačke nadbiskupije od 6. studenoga 1945. do 20. veljače 1946.; Ustaša – dokumenti o ustaškom pokretu, Zagrebačka stvarnost, Zagreb, 1995.

* KRATICE: HDA DMPB – Hrvatski državni arhiv: dossier Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja NDH
HDA OPIP – Hrvatski državni arhiv: odvjetnička pisarnica Ive Politea
SVZN – Službeni vjesnik Zagrebačke nadbiskupije

KNJIGE I ČLANCI: S. BAKŠIĆ, *Propisi za primanje u Katoličku crkvu*, KL 92/1941., str. 1–4; E. BELUHAN, *Stepinac govori*, Valencia 1967.; A. BENIGAR, *Alojzije Stepinac, hrvatski kardinal*, Zagreb 1993.²; I. CVITKOVIĆ, *Ko je bio Alojzije Stepinac*, Sarajevo 1986.; B. GOLUŽA, *Katolička crkva u BiH 1918.–1941.*, Mostar 1995.; V. NIKOLIĆ, *Stepinac mu je ime. Zbornik uspomena, svjedočanstava i dokumenata*, sv. I–II, Zagreb 1991.; F. ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, II. izdanje, Zagreb 1996.²; M. GJIDARA, *Pravni vidici vjerske slobode u totalitarnim režimima 1945.–1989.*, *Obnovljeni život*, 51(1996.) 1–2, str. 167–186; F. ŠANJEK, *Stav Crkve u Hrvatu prema totalitarizmima XX. stoljeća*, *Obnovljeni život*, 51(1996.) 1–2, str. 137–148.

1. INTERVENCIJA ZAGREBAČKOG NADBISKUPA PROTIV STRIJELJANJA SRPSKIH TALACA OBAVLJENOG PRVIH DANA NAKON USPOSTAVE HRVATSKE DRŽAVE¹

1.1. Povodom usmene dojave učitelja iz Sv. Šimuna, gđina Širole, o mogućoj pogibelji srpskih talaca u šumi kod Markuševca gdje bi te večeri trebali biti strijeljani, nadbiskup istodobno intervenira kod vlade NDH, i zbog izočnosti dužnosnika službujućem tajniku prenosi svoju osudu prakse ubijanja talaca i apel da se mogući nagovještaj te represivne odmazde spriječi. Ovim bi se dokumentom mogla posvjedočiti nadbiskupova uvjerljivost o bezuvjetnoj pomoći onodobno ugroženih ljudi, tim više što on uopće ne predmnijeva mogućnost lažne dojave i bespotrebne uzbune. Indikativno je da regesta u vatikanskom dossieru ističe da je strijeljanje izvršeno, dok nigdje među konzultiranom arhivskom gradom ne nalazimo potvrdu tih navoda. Naime, ističe se da nadbiskup nije saznao je li uopće postojala nakana strijeljanja, premda ne isključuje mogućnost da su dojave bile istinite, a ljudi stvarno pobijeni.² Ovom prigodom nadbiskup osuđuje praksu ubijanja talaca koja će kasnije biti i zakonski formulirana.³

Odmah nakon osnutka Nezavisne Države Hrvatske, kad se je već barem stišao prvi val, došao je k nadbiskupu učitelj (g. Širola iz Sv. Šimuna) i javio mu da postoji pogibelj, kako je on saznao iz pouzdanog izvora, da će u noći postrijeljati Srbe taoce u Zagrebu. Molio je nadbiskupa upravo plaćuci, da učini što je moguće da se to spriječi.

Nadbiskup je, budući je stvar bila vrlo hitna (oko 8 sati navečer), nazvao smjesta telefonom Predsjedništvo vlade. Vlada je bila na sjednici, pa je zato umolio službujućeg tajnika, da odmah poruči ovo:

»Nadbiskup je doznao, da bi se noćas imalo strijeljati Srbe taoce iz Zagreba i drugud, koji su u Zagrebu zatvoreni. Ako to stoji, Nadbiskup poručuje, da po katoličkom moralu nikada nije dopušteno ubijati taoce za krivice, koje su drugi počinili. To bi bilo poganstvo i ne bi donijelo blagoslova Božjega.«

Stepinac, v. r.
nadbiskup

¹ Ovo izvješće nalazimo kod više autora. (Usp. HDA OPIP, str. 321; SVZN 32 (1945.) str. 18–19; A. BENIGAR, *Alojzije Stepinac, hrvatski kardinal*, Zagreb, 1993., str. 373.

² »Odgovora Nadbiskup nije dobio, niti je kasnije mogao doznati da li je sigurno postojala nakana poubijati taoce i da li su poubijani« (Usp. HDA OPIP, str. 321).

³ *Narodne novine*, br. 142 od 2. listopada 1941.

2. PROTESTNO PISMO POGLAVNIKU PROTIV STRIJELJANJA 260 OSOBA U GLINI (14. V. 1941.)

2.1. *U drugom dokumentu nadbiskup protestira kod Poglavnika povodom slučaja u Glini 13. svibnja 1941. kojom prigodom je, prema izvješću francuskog konzula Gueyrauda, ubijeno 260 pravoslavaca.*⁴

*Nadbiskupa je usmeno izvjestio dr. K. Vojvoda.⁵ Pismo je pisano jasno, koncizno i jezgro-
vito iznosi ono što mu je tom prigodom najvažnije: »... da poduzmete najhitnije mjere na
cijelom teritoriju NDH, da se ne ubije ni jedan Srbin ako mu se ne dokaže krivnja radi koje
je zaslužio smrt.«⁶*

2.2. *Paralelno s ovim valjalo bi istaknuti i intervenciju nadb. Stepinca u spašavanju 150
Srpkinja koje je 29. srpnja 1941. u Glini i okolici dao uhititi ustaški pukovnik Rolf. Veći-
nom je bila riječ o udovicama pobijenih iz glinske crkve. Na brzoglasnu zamolbu župnika
Žužeka nadbiskup odmah reagira kod mjerodavnih vlasti u Zagrebu, koje prisiljavaju
Rolfa da otpusti žene.⁷*

*Za očekivati je u ovom slučaju da je ipak riječ o sporadičnom i samovoljnom postupku
neodgovornih elemenata čiji ispadi, premda nekad i tolerirani od strane vlasti, ipak nisu
uvijek od nje i poticani.*

PISMO NADBISKUPA POGLAVNIKU RADI POKOLJA SRBA U GLINI.

Poglavniče!

Ovaj čas primio sam vijest, da su Ustaše u Glini postrijeljali bez suda i istrage 260 Srba. Ja znam da su Srbi počinili teških zločina u našoj domovini u ovih dvadeset godina vladanja. Ali smatram ipak svojom biskupskom dužnošću da podignem svoj glas i kažem da ovo po katoličkom moralu nije dozvoljeno, pa Vas molim, da poduzmete najhitnije mjere na cijelom teritoriju Nezavisne Države Hrvatske, da se ne ubije ni jedan Srbin ako mu se ne dokaže krivnja radi koje je zaslužio smrt.

Inače ne možemo računati na blagoslov neba, bez kojega moramo propasti. Nadam se da mi ne ćete zamjeriti ovu otvorenu riječ.

Sa odličnim poštovanjem itd.

Zagreb 14. V. 1941.

Stepinac
nadbiskup

⁴ Usp. F. ŠANJEK, *Stav Crkve u Hrvata prema totalitarizmima XX. stoljeća*, u *Obnovljeni život* 1/2, 51(1996.) str. 141.

⁵ SVZN 32(1945.) str. 19.

⁶ HDA OPIP, str. 326.

⁷ SVZN 32(1945.) str. 33.

3. OKRUŽNICA U SVEZI S OBRAĆENJEM PRAVOSLAVACA OD 15. V. 1941.

3.1. *Okružnica sadrži meritorne upute dušobrižnom svećenstvu povodom masovnijih prijelaza u Katoličku crkvu. Pokret za prijelaz na katolicizam u NDH tijekom rata su izazvale vanjske okolnosti, manje religioznoga, više političkoga značaja.⁸ Stoga je razumljiv razborit stav Crkve u tako delikatnoj situaciji izrečen ovom okružnicom. Crkva traži da dotične osobe imaju duboko osobno uvjerenje u istinitost nauka katoličke vjere, dostatnu prethodnu pripravu, moguć valjan kodeks u kasnijem životu, a načelno odbija one »koji bi u Crkvu htjeli ući bez ispravnih motiva tražeći u njoj samo zaštitu svojih materijalnih interesa i egoističkih ciljeva.«⁹ Traži se poseban postupak prema onima koji su pod pritiscima dvadesetdvođodišnje vladavine srpske kraljevske kuće Karađorđevića, koja je svugdje preferirala pravoslavlje, otpali od katoličke vjere.¹⁰*

OKRUŽNICA

U posljednje vrijeme javlja se kod pojedinih župnih ureda mnogo osoba, koje bi željele prijeći u katoličku Crkvu, a možda također ondje konvalidirati svoj brak, koji su kao aktuelni katolici odnosno kao otpadnici od katoličke Crkve, sklopili, izvan katoličke Crkve bilo civilno bilo u drugoj kojoj konfesiji, dakle u smislu kanonskih propisa nevaljano.

U vezi s navedenom činjenicom javlja se vel. kleru slijedeće:

1. Pristup u katoličku Crkvu može se dopustiti samo onim osobama, za koje postoji osvjeđenje da to žele učiniti iskreno i s uvjerenjem o istinitosti naše svete vjere i o njenoj potrebi za spas duše. Vjera je unutarnja stvar slobodne savjesti te stoga na području vjerskog opredjeljenja treba da budu isključeni svi nečasni motivi.
2. Osobe, koje stupaju u katoličku Crkvu treba da budu dobro poučene u katoličkim vjerskim istinama, te da već za vrijeme same pouke obdržavaju Božje i crkvene zapovijedi o molitvi, pohađanju službe Božje, slušanju riječi Božje, o nemrsu, postu itd., te se time uvajaju u praktični vjerski život katoličke Crkve.
3. U katoličku Crkvu mogu stupiti samo one osobe, koje mogu prema katoličkim načelima živjeti. Dosljedno u katoličku Crkvu ne mogu biti primljene one osobe koje žive u takovoj

⁸ SVZN 33(1946.) str. 25–26.

⁹ *Katolički list* 19/1941., str. 230–231, donosi okružnicu hrvatskog episkopata (br. 4104/1941.).

¹⁰ Tako je u proračunu za 1927. godinu SPC dobila 68,773.025 dinara, a Katolička crkva 34,751.293 (Usp. *Katolička crkva u Državnom proračunu*, u Vrhbosna, 12, 1926., str. 207.

»... u trajanju od dvadeset i tri godine postojanja prve Jugoslavije, nije bila dopuštena izgradnja u Beogradu, glavnom gradu zemlje, u kojoj je živjelo 1,561.000 muslimana i 5,262.000 katolika (uz 6,785.000 pravoslava- ca), ni jedne katoličke katedrale, ni jedne velike muslimanske džamije.« (Usp. V. NIKOLIĆ, *Stepinac mu je ime*, I. sv., KS, Zagreb 1991., str. 281).

»Ukratko: bilo je u svim upravama 80 a i 95–99% Srba.«

»Protestantska općina u Beogradu, koja je brojila 900 duša, dobila je od države 116.000 kruna, a katolička beogradska župa na 10.000 duša 66.000 kruna, gotovo polovicu manje. (Usp. Nikolić, *nav. dj.*, str. 308).

Znakovit je pokazatelj i sustav građenja pravoslavnih crkava u isključivo katoličkim krajevima. Primjerice u Ljubljani ili Čakovcu.

bračnoj vezi, koja je pred katoličkom Crkvom nevaljana, a ne može se u katoličkoj Crkvi konvalidirati.

4. Osobe, koje hoće da stupe u katoličku Crkvu, a žive u braku koji se može konvalidirati u katoličkoj Crkvi, mogu biti primljene u Crkvu samo onda ako se obvežu da će svu djecu, koja će se roditi, krstiti i uzgajati u katoličkoj Crkvi, a koja su već rođena i nad njima još imaju roditeljsku vlast, prevesti u katoličku Crkvu.

5. Da ne bude nepotrebnog dopisivanja s dušobrižnim klerom, koji moli da se neka osoba primi u katoličku Crkvu i da se njezin brak u Crkvi konvalidira, potrebno je da podastrte molbe budu iscrpljive, tj. da su istaknute sve bitne okolnosti tako da se molbe mogu odmah uzeti u pretres.

Treba napose istaknuti dobu osobe, njeno zanimanje, stalež (slobodan ili vezan ženidbom) te zašto ona hoće da bude primljena u Crkvu. Ako je neka osoba otpala od Crkve zbog ženidbe, tj. zato da se u drugoj crkvi uzmogne vjenčati i tamo se uistinu vjenčala, treba navesti gdje i kad je vjenčana, živi li ona još u ženidbenoj zajednici ili rastavljeno, inžade li djece i koliko, u kojoj su crkvi djeca krštena, kojoj vjerskoj zajednici po zakonu pripadaju te konačno, da li su nestale zapreke, zbog kojih brak nije mogao biti sklopljen u katoličkoj Crkvi, i da li se taj brak sada može konvalidirati u katoličkoj Crkvi.

6. Upozorava se dušobrižno svećenstvo, da u ovim delikatnim pitanjima ljudske duše postupa strogo po načelima katoličke Crkve čuvajući njezino dostojanstvo i ugled, te a limene odbija one koji bi u Crkvu htjeli ući bez ispravnih motiva, tražeći u njoj samo zaštitu svojih materijalnih interesa i egoističkih ciljeva.

S druge opet strane treba imati mnogo razumijevanja osobito za one koji su kroz 20 godina pod direktnim ili indirektnim pritiskom vlasti, – koja je pogodovala inovjerce (naročito pravoslavljje) na svakom koraku – u časovima slabosti nanijeli silu svome boljemu vjerskom uvjerenju te za volju časti, karijere i drugih osobnih interesa otpali od katolicizma. Ovakve su osobe pogotovo vrijedne osobite pažnje, ako se za koju utvrdi da je i u vrijeme otpada podržavala veze s katoličkom Crkvom, te eventualno i djecu, koliko joj je bilo moguće, uzgajala u katoličkom duhu. Takvih duša s njihovim otpalim porodicama imade nažalost više hiljada te za njih treba imati posebne ljubavi i sve što je moguće učiniti da se povrate u katoličku Crkvu i tako spase one i njihova djeca.

7. U pogledu biljegovanja molbi u vezi s gore navedenim predmetima treba se držati ovih propisa:

a) Molbe za prelaz iz jedne zakonom priznate vjeroispovijesti u drugu treba biljegovati po T. br. 44 a t. j. sa Din 20 crkvenih biljega.

b) Ako se radi o osnaženju braka (bilo o običnom osnaženju, bilo o osnaženju u korijenu) treba molbi priložiti svjedodžbu o visini godišnjeg izravnog poreza molitelja (Izravni je porez također službenički porez, koji plaćaju svi činovnici i namještenici). Prema visini toga poreza (T. br. 11. odnosno 10) treba molbu odmah biljegovati potrebnim biljezima. U koliko takova molba ne bi bila ispravno biljegovana, vratit će se na dopunjenje.

c) Ako je podastrta i molba za oprost oziva, treba ju biljegovati sa 60 din (T. br. 45) te kancelarijskom pristojbom Din 20 po ozivu.

4. PISMO MINISTRU UNUTARNJIH POSLOVA U KOJEM SE TRAŽI DA SE
ZAKONSKE ODREDBE PROTIV ŽIDOVA I SRBA PROVODE U SKLADU
S POŠTIVANJEM LJUDSKE OSOBNOSTI (22. V. 1941.)

4.1. *Hrvatski episkopat sa Stepincem na čelu ovim se je pismom jasno i decidirano zauzeo za poštivanje dostojanstva čovjeka svih rasa i naroda. Premda nadb. Stepinac pokazuje razumijevanje: »... da privreda bude u narodnim rukama, da se ne dopusti gomilanje kapitala kod nenarodnog i protunarodnog elementa, te da strani elementi ne odlučuju o narodu i Državi«, ipak nedvosmisleno osuđuje svaku manipulaciju povodljivog osjećaja neodgovorne mase; načelnu premda dirigitiranu politiku rasne, narodonosne ili ideološke diskriminacije.¹¹*

Stepinac respektira Državu, vjeruje u instance vlasti koje su mjerodavne prosuđivati okolnosti čina i zlodjela, prihvaća pravično kažnjavanje svih objektivnih krivaca, ali ne i represivnu politiku brojnih, minucioznih zakonskih formulacija i sveopću krivnju pripadnika specifične rase ili posebnog naroda.

Osobit naglasak stavlja na obzir prema pokrštenim članovima židovske rase, koji su godinama živjeli kao katolici, inkulturirani u sredini i nerijetko zadodeni hrvatskom mišlju. Upozorava da neće dopustiti sablazan nošenja žutih traka u crkvi.¹²

Nadbiskupski Duhovni stol u Zagrebu

Br. 117

Zagreb, 22. svibnja 1941.

Gospodine Ministre,

Dne 23. travnja o. g. pod br. 103/BK imao sam čast obratiti se na Vas predstavkom kojom sam molio da se kod donošenja protužidovskih zakona uzme obzira na one pripadnike židovske rase koji su prešli na kršćanstvo. Međutim su proglašeni zakoni od 30. travnja koji se ništa ne obaziru na vjersku pripadnost. Tada nam je bilo rečeno da su radi razloga neovisnih o nama ti zakoni morali biti proglašeni u ovoj formi, ali da primjena njihova u praksi neće biti tako okrutna. No uza sve to mi vidimo da gotovo svaki dan dolaze sve strože i strože odredbe koje pogadaju jednako i krive i nedužne. Današnje su novine donijele odredbu da svi židovi, bez obzira na starost i spol, te na vjeru kojoj pripadaju, moraju nositi židovski znak. Tih mjera ima već toliko da poznavaoi prilika vele, da ni u samoj Njemačkoj nisu rasni zakoni provedeni bili takovom strogošću i takovom brzinom.

Razumije se samo po sebi da će svatko odobriti nastojanje, da u jednoj narodnoj Državi vladaju sinovi toga naroda i da se uklone svi štetni utjecaji koji rastaču narodni organizam. Svatko će sigurno odobriti nastojanje da privreda bude u narodnim rukama, da se ne dopusti gomilanje kapitala kod nenarodnog i protunarodnog elementa, te da strani elementi ne odlučuju o Državi i narodu. Ali da se pripadnicima drugih narodnosti ili drugih rasa oduzme svaka mogućnost egzistencije i da se na njih udara žig sramote, to je već pitanje čovječnosti i pitanje morala. A moralni zakoni vrijede ne samo za život pojedinca nego i za

¹¹ HDA OPIP, str. 118–119.

¹² Usp. E. BELUHAN, *Stepinac govori*, Valencia, 1967., str. 77–79; V. NIKOLIĆ, *Stepinac*, str. 54; SVZN 32(1945.) str. 42–43.

državnu upravu. Današnje društveno uređenje i opći moralni pojmovi koji vladaju ne udaraju žig sramote ni na robijaše koji su pušteni iz tamnice, na koju su bili suđeni radi ubojstva, jer se želi da i takvi opet budu korisni članovi ljudske zajednice. Nisu obilježeni vidljivim znakom ni konkubinarci, ni poznati preljubnici, pa ni same javne bludnice. Pa kad se to ne čini s onima koji su svojom ličnom krivnjom zavrijedili da ljudsko društvo od njih zazire, zašto da se to čini s onima koji su bez svoje krivnje članovi druge rase? Tu bi trebalo ipak voditi računa da će se, osobito kod omladine koja je još u godinama razvoja i koja je tim mjerama pogođena, u velikoj mjeri razvijati i instinkt osвете i t. zv. »Minderwertigkeitskomplex«, a te će stvari porazno djelovati na njihovu duševnu formaciju. Imamo li mi pravo na takav atentat na čovjekovu ličnost?

U vezi s izloženim molim Vas, Gospodine Ministre, da izdate shodne naloge da se židovski i ostali slični zakoni (mjere protiv Srba i dr.) provode tako, da se u svakom čovjeku poštuje ličnost i čovječje dostojanstvo. Odredba o nošenju židovskog znaka uopće se ne bi trebala provesti. Da se pokriju troškovi koje je vlast imala kod nabave tih znakova, moglo bi se tražiti da ih dotični nabave, ali da se nošenje znakova suspendira. Neka se krivci i izrabljivači naroda privedu zasluženoj kazni. Tome se nitko pametan neće protiviti. Ali neka ne bude neodgovorna masa sudac i izvršitelj kazne.

Posebice Vas molim, Gospodine Ministre, da imate obzira prema pokrštenim članovima židovske rase. Mnogi od njih pokršteni su davno prije progona židova, dakle u vrijeme kad je krštenje za njih, s materijalne strane, značio jedan minus. Mnogi su se od njih već sasvim asimilirali i za koje nitko nije ni znao da su židovi. Ima i takovih koji su se istaknuli u narodnom i utaškom pokretu. Ja sâm lično poznam nekolicinu koji su oduševljeni i praktični katolici. Kako će oni moći sada vršiti svoje vjerske dužnosti? Zar će sa žutom trakom oko ruke dolaziti na sv. Misu i pristupati sv. Pričesti? U ovom ću slučaju ja sam biti prisiljen da židove katoličke vjere upozorim da ne nose te znakove, da ne bude smetnje i senzacije u crkvi.

Upozoravam na još jednu činjenicu. Znam pozitivno da Sveta Stolica ne gleda dobrim okom na takove mjere. Da li je zgodno da sada, kad je sv. Otac tako lijepo primio našeg Poglavnika i našu delegaciju i kad se poduzimaju koraci za priznanje naše Države sa strane sv. Stolice, stvaramo atmosferu nepovjerenja i disharmonije?

Nadam se, Gospodine Ministre, da nećete zamjeriti moju otvorenu biskupsku riječ. Primitite Gospodine Ministre, i ovom prigodom izraze mog iskrenog poštovanja.

Nadbiskup,
Predsjednik biskupskih konferencija

5. PISMO MINISTRU UNUTARNJIH POSLOVA U KOJEM SE PREPORUČUJE JEDNAK POSTUPAK PREMA KATOLICIMA NEARIJCIMA

5.1. Neposredan povod opetovanom Stepinčevom pismu ministru Artukoviću bilo je donošenje Zakonskih odredbi o rasnoj pripadnosti i zaštiti arijske krvi i časti hrvatskog naroda 30. travnja 1941.¹³ Samo pismo je datirano mjesec poslije 30. svibnja. U cijelosti se odnosi

¹³ Narodne novine, br. 16 od 30. travnja 1941.

na ublažavanje postupaka protiv katolika nearijevaca.¹⁴ Zahtijeva da se ne ugrožavaju postojeći brakovi sadašnjih katolika bez obzira na rasno podrijetlo, da se omogući školovanje djeci nearijevaca katolika, da ih se luči od ostalih nearijevaca židovske vjere, da ih se ne rangira jednako s njima i da se s katolicima postupa primjereno i blago.

5.2. *Dirigirana komunistička historiografija nerijetko je nadbiskupu predbacivala da se zauzimajući za katolike nearijevce, ponajprije zauzimao za interese Katoličke crkve.*¹⁵

*Hrvatski katolički episkopat razumije i shvaća težinu stvaranja Nezavisne Države Hrvatske i premda obećava lojalnost Poglavniku, hoteći služiti braći ljudima i općem dobru naroda, ipak ne propušta prigode da jasno i kategorično protestira i osuđuje svaki rastizam. Nisu crkveni hijerarši obvezatni pravdati zakone i oblikovati uredbе, ali svaki njihov kritički osvrt na čudoreodne propuste pri donošenju istih, samo posvjedočuje iznad svega i prije svega dosljednu vjernost Kristovom zakonu ljubavi prema svim ljudima. Crkva čini koliko i kako može, na stalnoj je meti neugodnih dužnosnika Trećeg Reicha, dok se tisuće bespomoćnih i obespravljenih pojedinaca danomice slijevaju u nadbiskupski dvor tražeći utjehu i pomoć.*¹⁶

Zagreb, dne 30. svibnja 1941.

Gospodine Ministre!

Kad je izašla odredba za Židove o nošenju znaka obratio sam se 22. svibnja t. g. na Vas, Gospodine ministre, s molbom da zaštitim katolike, koji su na katolicizam prešli iz židovske vjeroispovijesti. Međutim donošenjem zakonskih odredaba o rasnoj pripadnosti mogli bi kod provedbe doći u opasnost i neki drugi važni interesi katolicizma i katoličke Crkve, pa sam tako slobodan da Vas, gospodine ministre, ovim podsjetim na neke momente koje biste uzeli u obzir kod stvaranja provedbene naredbe tog zakona:

1. da ne bi bili ugroženi postojeći brakovi između nearijevaca i arijevaca i uopće brakova sadašnjih katolika;
2. da se omogući školovanje djeci nearijevaca pripadnika katoličke vjeroispovijesti u Državnim ili konfesionalnim školama;
3. da se nearijce kršćane naročito katolike luči od ostalih nearijevaca židovske vjeroispovijesti;
4. da se izda nalog područnim organima, da pri izdavanju upravnih napose redarstvenih mjera ne stavljaju nearijce katolike u isti red sa ostalim nearijcima;
5. da se nearijcima katolicima, koji se svojim nesebičnim radom nisu ogriješili o interese Hrvatskog naroda, naročito koji su u javnoj ili privatnoj službi, postupa umjereno i obazrivo, već prema svom držanju i radu.

¹⁴ Hrvatski državni ured za jezik prenosi u Hrvatskom narodu, god. III., br. 181, od 14. kolovoza 1941. str. 7. priopćenje o tomu da smo mi Hrvati Arijci a ne arijevcі. U svim zakonskim odredbama donose se takvi nazivi. Stepinac koristi izraz nearijevci.

¹⁵ »... da je riječ samo o Židovima koji su prešli na katolicizam, ili su, eventualno, bili u braku s katolikom. Dakle Stepinac je protestirao samo protiv onog što smeta 'probićima katolicizma'«. (Usp. I. CVITKOVIĆ, *Ko je bio Alojzije Stepinac?*, Sarajevo 1986., str. 317).

¹⁶ HDA OPIP, str. 328–330; SVZN 32 (1945.) str. 43.

RAZLOZI

Zakonskom odredbom o rasnoj pripadnosti te Zakonskom odredbom o zaštiti arijevske krvi i časti hrvatskoga naroda pogođeni su i neki katolici, koji su prihvaćanjem katoličanstva posvjedočili, da se žele sasvim asimilirati s narodom u kome žive u čijem duhu su odgojeni i koji su u svakoj prilici spremni podnositi i žrtve za ovaj narod. Svakako to nisu učinili iz interesa, jer je sigurno bilo oportunije prihvatiti pravoslavlje, dakle vjeru naroda koji je do 10. travnja 1941. bio na ovom teritoriju vladajući narod, a ne narod zapostavljen. Crkva katolička, koja sebi vindicira pravo da prosuđuje tko joj je vjernik a tko nije, i koja za sve vjernike traži mogućnost da vrše svoje vjerske dužnosti i žive u skladu s katoličkom vjerskom naukom i po kršćanskom ćudoređu, mora da ustraje kod tog zahtjeva i za svoje vjernike nearijevce. Pri tome nedvojbeno sa svjetovnog gledišta državnog i narodnog interesa dolazi u obzir i to, da je baš katolicizam bio onaj kohezioni i asimilatorni faktor, koji je vezao pojedine dijelove našeg hrvatskog naroda u jednu cjelinu i koji je brojne strane elemente nacionalizirao, pa prema tome je to obraćenje i kod Židova stvorilo užu vezu s narodom, u kojem su živjeli i radili.

Ne samo da je moralno nemoguće, da kršćani-nearijci i dalje ostanu u židovskim organizacijama, zajedničkim školama i radnim kolonama radi toga, jer je njihov prelaz na kršćanstvo njih izvrgnuo preziru i ruglu njihove dotadašnje sredine, kao što je to od prvih vijekova kršćanstva do danas svagdje bilo u analognim slučajevima, nego je i na prvom mjestu važno, da njihov život bude kršćanski i da oni nesmetano i u punoj mjeri nastave vršiti svoje vjerske dužnosti. Dužnost je crkvenih poglavara da se za to brinu i za to oni snose odgovornost pred Bogom, a ogriješila bi se o dužnosti prema vjeri i Crkvi i Država, koja bi kršćane-nearijce u tome sprječavala.

Konačno tamo, gdje je došlo do valjanog sv. Sakramenta ženidbe između arijevsca i nearijevca stvoren je nerazrješiv ženidbeni vez, koji Državni zakon bez povrijede katoličke savjesti ne može raskinuti. Ako bi uslijed direktnih i indirektnih prisilnih mjera arijski ženidbeni drugovi napustili svoje nearijevske supružnike, nastale bi brojne griješne prigode, koje bi sve te duše izvrgnule duhovnoj propasti, a to ne može biti svrha ni jedne Zakonske odredbe u jednoj kršćanskoj katoličkoj sredini.

I sam zakonodavac priznaje, da osoba, koja nije po krvnom shvaćanju arijskog porijekla, može svojim djelovanjem u stanovitom pravcu dokazati da imade arijske osobine. U tom tumačenju spomenute su doduše samo herojske osobine, kao borba aktivna za ideale, pregaranje i odricanje materijalnih dobara, dok je Crkva kao kršćanska ustanova slobodna ukazati na to, da se pozitivne arijske osobine očituju i u mnogim drugim područjima ljudskog djelovanja. Ako su te osobine došle do izražaja kod nearijevaca kršćana, koji nisu imali prilike ili koji se nisu osjećali sposobnima, da sudjeluju u najizloženijoj borbi sa materijalnim oruđem, ne može im se osporiti da nemaju arijskih osobina, koje su mogli pokazati na drugim područjima svoga građanskog djelovanja.

Stoga razloga umoljavate se, gospodine ministre, da biste u Provedbenoj naredbi kod pojma nearijac lučili takove katolike nearijevce od nearijaca nekatolika, jer će prvi doći u tragičan položaj, da će biti izvrgnuti ruglu i preziru one zajednice, koju su svjesno i iz ljubavi prema kršćanstvu i Hrvatskom narodu ostavili, a protiv koje se zajednice Hrvatski

narod ovim zakonima želi obraniti. Ujedno bi se mješanje nearijaca-nekršćana sa nearijcima-katolicima znatno poljuljao autoritet Katoličke crkve u korist onih ideologija (n. pr. komunističke), protiv koje se bori i Država.

U sumnjivim slučajevima da li je netko ostao prikriven pristaša nekršćanske ideologije odnosno vjere kao i običaja, koji iz toga izvire, može vlast uvijek da preko nadležnih crkvenih vlasti ili u suradnji s njima ispita, što konačno nije teško kod ljudi, koji manje-više svi imaju javno djelovanje.

Konačno Vas umoljavam, gospodine ministre, da po mogućnosti katolike-nearijce sa arijskim osebina izjednačite posve s arijscima, da ne ostanu duševni i društveni bogalji ljudi, koji su posvjedočili svoju apsolutnu privrženost Hrvatskom narodu, a nearijce katolike, koji prema shvaćanju naredbodavca unatoč primanja katoličke vjere nisu pokazali dovoljno arijskih osebina, bilo svojim djelovanjem, ponašanjem ili društvenim položajem da u interesu autoriteta Katoličke Crkve bolje reći autoriteta protužidovskih, protumasonskih i protuboljševičkih ideologija luči u društvenom odnosu i postupku od nearijaca-nekršćana.

Primite, gospodine ministre, i ovom zgodom izraze mojeg osobitog poštovanja.

nadbiskup

6. POGLAVNIKU DOSTAVLJA PISMO BEOGRADSKOG NADBISKUPA U KOJEM SE TRAŽI PRESTANAK PROGONA SRBA U HRVATSKOJ (9. VII. 1941.)

6.1. Već od početaka NDH »Crkva u Hrvata u svakoj prigodi osuđuje odmazdu zbog četničkih napadaja i kaznene pohode na srpska sela u Bosni i Lici.«¹⁷ Masovna ubojstva genocidnog obilježja prije i neposredno poslije osnutka NDH obavljena od strane srpskih četnika, izazvat će također okrutne represalije ustaških snaga na terenu. Indikativno je da na sve bivše i ondašnje progone katolika i muslimana pravoslavna hijerarhija pretežito šuti ili ih opravdava. Razumljivo je stoga budući je riječ o »jednoj te istoj propagandi iz istih izvora i temeljenoj na istim političkim i povijesnim manipulacijama«¹⁸ da vrlo brzo beogradski nadbiskup dr. Ujčić piše nadb. Stepincu o intervenciji jednog ministra tadašnje beogradske vlade u korist progonjenih Srba. Dr. Ujčić se pribojava osvete nad katolicima u Srbiji i ističe apel na vlasti u Zagrebu: »... ako je koji stanovnik, bilo koje mu drago vjere, štogod učinio, ima država i zakone i sudišta, ali neka ide sve u redu, inače će trpjeti ugled države ad intus et ad extra.«¹⁹ Nadbiskup Stepinac je pismo plasirao Paveliću s naglaskom da se postupi u smislu pisma.

¹⁷ Usp. F. ŠANJEK, *Stav Crkve ...*, str. 141.

¹⁸ Usp. M. GJIDARA, *Pravni vidici vjerske slobode u totalitarnim režimima 1945.–1989.*, u *Obnovljeni život* 1/2, 51(1996.) str. 174.

¹⁹ SVZN 32(1945.) str. 25; A. BENIGAR, *Alojzije ...*, str. 374.

7. KOD VLADE PODUPIRE PISMO SVEĆENIKA KOJI SU SE SASTALI U ŽAŽINI I
KOJI TRAŽE OBUSTAVU DEPORTIRANJA U SRBIJU »PRAVOSLAVNIH
ELEMENTA KOJI SU PREŠLI NA KATOLICIZAM«

7.1. Dokument u konzultiranoj građi nije pronađen.

8. PISMO POGLAVNIKU U KOJEM SE TRAŽI HUMANIJI POSTUPAK PREMA
NEARIJCIMA I SRBIMA PRAVOSLAVCIMA ODVEDENIM U
KONCENTRACIJSKE LOGORE (21. VII. 1941.)

8.1. Zakonskim odredbama o upućivanju nepoćudnih i pogibeljnih osoba na prisilni boravak u sabirne i radne logore²⁰ i o suzbijanju nasilnih kažnjivih čina protiv države, pojedinih osoba ili imovine²¹ stvorena je u NDH pravna osnova osnutka i djelovanja koncentracijskih logora. Po samoj naravi Zakonskih odredbi riječ je ponajprije o mjestima zatočeništva ili kažnjenih ili sumnjivih disidenata ili političkih, poglavito komunističkih, neistomišljenika. Stepinac ovom prigodom u vrlo otvorenom i smjelom nastupu, zahtijeva da se u deportiranima »zaista gleda čovjeka i sliku Božju, osobito da se pokaže ljudski i kršćanski obzir prema starcima i staricama, nejakoj i nedužnoj djeci i prema bolesnicima«. I u svezi samih postupaka upućivanja u logore traži da se postupa tako: »... da im bude omogućeno da sprema najnužnije stvari, da mogu urediti svoje najhitnije obveze i prema obitelji i prema službi, da se otpremanje ne vrši u prenatrpanim plombiranim vagonima, da se internircima daje dovoljna hrana, bolesnima omogućiti liječnička njega« slanje paketa i dopisivanja.²²

8.2. U drugom dijelu pisma koje se odnosi na postupke prema katolicima konvertitima nadbiskup se zalaže da se oni pošteni katolici s ugledom čestitih ljudi, kao i nejakci starci, bolesnici i djeca uopće tamo ne šalju. Naglasak stavlja na odvajanje katolika od nearijevaca židovske vjere i moli mogućnost »posjete svećenika po njemu utjehu Crkve« svim katolicima.²³

Nezavisna država Hrvatska

Ured poglavnika

Broj: 183/1941.

Predmet: Predsjedničko-biskupska konferencija – Nadbiskup Alojzije Stepinac, moli da se ublaži postupak proti Srba i Židova.

MINISTARSTVU PRAVOSUĐA I BOGOŠTOVLJA

Dostavlja se priloženi dopis nadbiskupa Alojzije Stepinca, u pogledu postupka sa židovima i srbima, time da se istome odgovori, da informacije, koje isti navodi ne odgovaraju istini.

Sabljak

²⁰ Narodne novine, br. 188 od 26. studenoga 1941.

²¹ Narodne novine, br. 162 od 22. srpnja 1942.

²² HDA DMPB br. 183/1941.; SVZN 32(1945.) str. 25–26.

²³ Ibidem.

U Zagrebu, dne 28. srpnja 1941.

Prilog I.

Predsjedništvo

Biskupskih konferencija

Br. 152/BK

Poglavniče!

Slobodan sam kao nadbiskup i zastupnik katoličke Crkve skrenuti Vašu pažnju na neke pojave, koje me bolno diraju. Pripominjem odmah, da sam uvjeren, te se ove pojave dešavaju bez Vašega znanja, a da će se jedva tko naći, da Vas na njih upozori, pa da mi je to više dužnost, da ja to učinim.

Čujem s više strana, da se tu i tamo nečovječno i okrutno postupa sa Srbima i Židovima prigodom deportiranja u sabirne logore, a i u samim tim logorima; što više da od takva postupka nijesu izuzeta ni djeca ni starci ni bolesnici. Znam da među tima, koji se deportiraju, imade u novije doba i *katolika konvertita*.

I. Dozvolite mi, Poglavniče, da najprije *općenito* istaknem ovo: odnosne mjere, koje se u tom smjeru provode, mogle bi se provoditi, a da postignu potpuni učinak, na humani i obzirniji način tako da se u čovjeku zaista gleda čovjeka i sliku Božju, osobito da se pokaže ljudski i kršćanski obzir prema slabim starijima i starijama, nejakoj i nedužnoj djeci i prema bolesnicima. Ta, i u tamnice najgorih zločinaca prodiru blage zrake čovječnosti i Kristove ljubavi! Nadležnim organima i napose organima, koji provode deportaciju i koji se nalaze u sabirnim i radnim logorima trebalo bi skrenuti pažnju na te momente, pa da zaista dođu do izražaja.

Slobodan sam spomenuti i neke *pojedinačne* stvari u smjeru ublaženja postupka: a) da se upućivanje u logore vrši na taj način, da im bude omogućeno, da spremne najnužnije stvari, da mogu urediti svoje najhitnije obveze i prema obitelji i prema službi; b) da se otpremanje ne vrši u prenatrpanim plombiranim vagonima naročito ne na udaljenija mjesta; c) da se interniranim daje dovoljna hrana; d) da se bolesnima omogući liječnička njega; e) da se dozvoli otpremanje najnužnije hrane i omogući dopisivanje s obitelji.

II. S obzirom pak na *katolike konvertite* slobodan sam, Poglavniče, zamoliti da budu pošteđeni od deportacije bar oni koji su uvijek bili dobri katolici i poštenu sugrađani, koji su se uvijek smatrali Hrvatima i koji se nijesu nikad ogriješili o interese i čast hrvatskog naroda, napose pak, koji su podnijeli molbu po točki 6. zakona o rasnoj pripadnosti. Isto tako da se od deportacije izuzmu starci, nemoćnici, bolesnici i djeca. Za one konvertite katolike, koji ipak budu deportirani u logore, molim slijedeće: a) da se odvoje od Židova mojsijeve vjeroispovijesti, jer su pomiješani s njima izvrgnuti često njihovu preziru te radi toga dvostruko teško osjećaju stradanja; b) da mogu primati posjete svećenika i po njemu utjehe Crkve, te mogu tako imati i prilike da vrše svoje vjerske dužnosti, a napose da primaju sv. sakramente; c) da se emancipiraju od bogoštovne mojsijevske vjerske općine, pa da one funkcije, koje ona vrši prema mojsijevcima, prema katolicima konvertitima vrši katolička centrala za dobrotvornost »Karitas«.

Uvjeren sam, Poglavniče, da ću naći kod Vas i ovaj put potpuno razumijevanje za gore izložene stvari. Znam doduše dobro kako su Srbi i Židovi mnogo puta postupali prema

Hrvatima, ali mislim da je baš tu prilika da pokažemo svoju kulturu i svoje čovječanske osjećaje.

Izvolite, Poglavnice, i ovom zgodom primiti izraze mog osobitog poštovanja i odanosti.
U Zagrebu, dne 21. srpnja 1941.

Nadbiskup:
Dr. Alojzije Stepinac

9. OKRUŽNICA NADBISKUPSKE KURIJE KLERU (19. X. 1941.) GLEDE OBRAĆENJA ŽIDOVA I PRAVOSLAVNIH SRBA

9.1. »Zbog samovoljna postupka kojeg svećenika ili redovnika u drugim hrvatskim biskupijama, kao i zbog pritiska sa strane vlasti, nadbiskup se našao prisiljenim da 19. X. 1941. ponovno izda okružnicu u kojoj opetovano naglasuje načelo da se nikoga ne smije siliti na prijelaz, ali ni odbiti, ako dolazi s ispravnom nakanom.«²⁴

Stepinac polaže veliku važnost na pouku prijelaznika: »Da ti prelaznici mogu steći takovo uvjerenje, treba im temeljito tumačiti istine sv. vjere.«²⁵

10. PISMO POGLAVNIKU ZA ODOBRENJE DA SE PRILIKOM BOŽIĆA PRUŽI POMOĆ I OHRABRENJE ZATOČENICIMA U JASENOVCU I LOBORU (6. XII. 1941.)

10.1. *Ovo je pismo upućeno prije blagdana Božića i nastoji izmoliti od Poglavnika mogućnost da i zatočeniци logora osjete olakšanje i blagoslov. Inzistira na djelatnoj Karitasovoj pomoći logorašima i želji da im se omogući javljanje bliskoj rodbini.*

10.2. *»Ovaj čas su mi najviše na srcu vjernici, koji se nalaze smješteni po logorima u Jasenovcu i Loboru i želio bih, da i do njih dopre topla zraka kršćanske utjehe.«²⁶ Ove riječi izražavaju toplinu, osjetljivost za patnje i onih koji su možda krivi ili samo deportirani, a bez stvarne pravne krivnje smješteni u sabirnim logorima. Takav Stepinčev stav ne bi smio biti zbunjujući, jer bi doslovce shvaćeno izgledalo da su mu najviše na srcu oni koji su protivnici NDH, dok je u stvarnosti nadbiskupa ne samo vodila ljubav prema svom narodu već i širokogrudna kršćanska samaritanska ljubav prema patnicima.*

11. SLOŽIVŠI SE S MOLBOM BEOGRADSKOG NADBISKUPA, STEPINAC INTERVENIRA KOD MINISTRA UNUTARNJIH POSLOVA U KORIST SRPSKIH INTERNIRACA I ZATVORENIKA, MOLEĆI DA BUDU OSLOBOĐENI I DA MOGU PRIMATI POŠTANSKE POŠILJKE IZ SRBIJE (29. XII. 1941.)

11.1. *Iscrpan prikaz ove intervencije donosi se među priložima. Neki znakoviti uspjeh djelovanja ni ovaj put nije bio osiguran.²⁷*

²⁴ A. BENIGAR, *Alojzije ...*, str. 390-391.

²⁵ SVZN 33(1946.) str. 27.

²⁶ SVZN 32(1945.) str. 27; A. BENIGAR, *Alojzije ...*, str. 376.

Nadbiskup Dr. Josip Ujčić
Jovana Ristića 20
Telefon 22-566

Beograd, 29. decembra 1941.

Preuzvišeni!

G. Bogdan Rašković, sekretar kod Ministarstva saobraćaja i delegat crvenog krsta, njemačkog i talijanskog, putuje u čovjekoljubivom poslu u Zagreb, da bi putem crvenog krsta intervenirao u Zagrebu u korist srpskih zarobljenika, koji se nalaze po logorima. Molit će, da ih po mogućnosti puste svojim obiteljima, ili da im barem smiju domaći slati pakete, kao što to smiju činiti u Srbiji za svoje zarobljenike u Njemačkoj.

Držim da bi doista odgovaralo »humanitati et benignitati« koja se pojavila s neba za Božić, kad bi kompetentni faktori ublažili za pravoslavni Božić zarobljenicima njihovu sudbinu, osobito onima, koji su zatvoreni samo zbog političkih prijestupa, a u drugim su stvarima čestite ličnosti.

Ako možete štogod učiniti u toj stvari, bit ću Vam zahvalan.

Izvolite Preuzvišeni primiti moje najsrdačnije čestitke za Novu Godinu et memento.

addictissimus
Dr. Josip Ujčić v. r.

NB.

Ovaj Srbin iz Beograda bio je kod mene u pratnji njemačkog vojnika iz Beograda, da mu se što ne dogodi. Zahvalio mi što sam učinio za Srbe i molio za intervenciju (kao gore). Ja sam mu rekao, da sam protivan masovnim prelazima u Kat. Crkvu, našto mi je odgovorio: »Preuzvišeni, neka svi pođu, samo da spasu živote«. Obećao sam intervenciju i otišao odmah ministru unutarnjih poslova. Kakav je bio kasnije rezultat ne znam, ali smo učinili što smo mogli.

29. XII. 1941.

Stepinac

Poduzete mjere kod Ministarstva unutarnjih poslova i kod Papinskog legata, 14. I. 1942.

S.L.

12. IZ ZAPISNIKA BISKUPSKE KONFERENCIJE 18. XI. 1941.: BISKUPI SU
ODLUČILI INTERVENIRATI KOD POGLAVNIKA KAKO BI SE ŽIDOVIMA
OBRAĆENIM NA KATOLICIZAM OSIGURALA GRAĐANSKA PRAVA I MIRNO
POSJEDOVANJE DOBARA

12.1. Premda prometno izolirani i slabo povezani hrvatski se biskupi sastaju na konferencijama od 16. do 20. studenoga i to u manjem broju, naime sedmorica. S tih konferencija

²⁷ HDA OPIP, str. 8; SVZN 32(1945.) str. 27; A. BENIGAR, *Alojzije ...*, str. 376-377; V. NIKOLIĆ, *Stepinac ...*, str. 227.

upućena je Poglavniku zajednička pretstavka koju je potpisao zagrebački nadbiskup. Listovi nekih izočnih biskupa kao na primjer mostarskog Mišića i banjalučkog Garića donešeni su u cijelosti. Biskup Mišić tako još 18. kolovoza piše: »Umiješalo se svašta: mlado nespremno, beziskusno i mjesto pameti i razbora – vatra, sila. Nametnici izdaju odredbe – i dok su novoobraćenici još u crkvi kod sv. mise, hvataju ih, staro, mlado, muško i žensko gone kao roblje ... do mala u masama u vječnost.«²⁸ Načelno se pretstavka zauzimalje za progone Srbe i zaključuje da: »Crkva mora sa stanovišta Evandjelja osuditi zločinstva i ispade neodgovornih elemenata i nezrelih mladića te zahtijevati puno poštovanje čovječje ličnosti bez obzira na dobu, spol, vjeru, narodnost ili rasu, jer su svi ljudi djeca Božja i za sve je umro Krist.«²⁹

12.2. U odnosima prema Židovima ističe se zahtjev državnim vlastima da omoguće katoličkim svećenicima posjetiti katolike nearijece u logorima. Episkopat je ovom krucijalnom pretstavkom jasno odijelio kompetencije vlasti države i Crkve, otklonio sa sebe odgovornost za pojedine ispade nerazboritih pojedinaca unutar Crkve, decidirano stao na stranu pravoslavnih i Židova, osudio svaku diskriminaciju i progone, a založio se za priznavanje esencijalnih prava svih ljudi.³⁰

13. PISMO GENERALNOG VIKARA ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE VLASTIMA NOVE GRADIŠKE: OPRAVDAVA POSTUPAK SVEĆENIKA TOGA KRAJA KOJI NISU HTJELI ZAPOČETI S VJERSKOM POUKOM »PRAVOSLAVCIMA« DOK TO ONI NE ZATRAŽE OD CRKVENIH VLASTI (8. II. 1942.)

13.1. Dokument u konzultiranoj građi nije pronađen.

14. NA MOLBU SENJSKOG BISKUPA, NADBISKUP PROTESTIRA PROTIV RUŠENJA PRAVOSLAVNIH CRKAVA (10. II. 1942.). VLASTI OBEĆAVAJU DA ĆE ONO BITI NAJSTROŽE ZABRANJENO

14.1. Već smo spominjali da je za vrijeme vladavine Karađorđevića država financirala gradnju pravoslavnih crkava u čisto katoličkim krajevima. Ekspanzionističke namjere pansrbizacije i svugdje forsiranog pravoslavlja, čije bogomolje nerijetko i u samoj srpskoj historiografiji imaju »katastarsku« ulogu obilježavanja zamišljenih granica Velike Srbije, rezultirat će stihijskom odmazdom nekolicine srušenih pravoslavnih crkava u prvom razdoblju uspostave državne vlasti NDH. To je nedvojbeno za svaku osudu, u biti nemoralno, ali u danim okolnostima sasvim razumljivo. Nadbiskup interpelira na Artukovića, koji mu odgovara da: »... ovo ministarstvo, ne samo da nikada nije izdalo bilo kakav nalog u tom pogledu, nego mu o stvari prije toga nije bilo ništa poznato.«³¹

²⁸ SVZN 32(1945.) str. 26.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Veći dio teksta pretstavke razbacan je među izdanjima SVZN, stoga tekst ne donosim među prilozima. Navodi su: SVZN 32(1945.) 26; SVZN 32/44 i SVZN 33(1946.) 27–28.

³¹ SVZN 32(1945.) str. 34; A. BENIGAR, *Alojzije ...*, str. 377–378.

Razumljivo je da nadbiskup ima u vidu i moguće četničke represalije na područjima pod njihovim djelovanjem.

15. NADBISKUPOVA OKRUŽNICA KLERU U KOJOJ PREPORUČA NAJVEĆI OPREZ
KOD PRIMANJA U KATOLIČKU CRKVI: NEKA SE DOBRO ISPITAJU MOTIVI
PRIJELAZA I NEKA SE NE PRIHVATE AKO NISU ISKRENI (2. III. 1942.)

15.1. Jasan tekst cijele okružnice donosim u Prilozima. Evidentno je da tekstu nije potrebit komentar.³²

OKRUŽNICA

o primanju u Katoličku Crkvu

Obnalazim potrebnim upozoriti svekoliko dušobrižno svećenstvo, da kod primanja inovjера u Katoličku crkvu i kod podastiranja molba za prelaz, osobitu pažnju posveti razlozima, zbog kojih netko vrši prelaz, kao i razlozima, radi kojih dušobrižnik preporuča prelaznikovu molbu.

Prelaznik treba da vrši prelaz sa čistom nakanom, bez nečasnih motiva, s vjerom u istinitost katolicizma. To ima da bude prvi i glavni motiv prelaza. Postoje li u prelazniku i drugi sporedni motivi, ukoliko nijesu griješni, ne će smetati izvršenju prelaza. Ali ako dušobrižnik kraj sve pouke i dobre volje ne bi mogao u prelazniku stvoriti u dovoljnoj mjeri taj prvi i najpotrebniji preduvjet za primanje u Katoličku Crkvu, tada neka ne šalje molbu za prelaz, već neka i nadalje nastoji oko prelaznika, ako to smatra zgodnim i potrebnim.

Razlozi, zbog kojih dušobrižnik preporučuje molbu za prelaz, mogu biti slijedeći: promatrajući prelaznikovo vladanje prigodom pouke i razgovora, gledajući kako prelaznik vrši praktični kršćanski život po načelima katoličke vjere, dušobrižnik dolazi do osvjedočenja da je prelaz iskren i da postoji moralna sigurnost, da će prelaznik ostati praktični katolik. Ipak je glavno, da prelaznik u svemu pokaže barem dobru volju. Ako to manjka i kraj svega nastojanja ne može da se stvori, ne će dušobrižnik molbe preporučiti, a dosljedno tome niti poslati, već će i nadalje nastojati oko prelaznika, ako to drži zgodnim i potrebnim.

Da se dušobrižnik kraj sve pažnje može prevariti, o tom nema sumnje. Ali tada neće biti krivnje na njemu već na prelazniku, koji je zlorabio dobrotu svećenika i prezreo milost Božju, koja mu se pružala.

U Zagrebu, dne 2. III. 1942.

† ALOJZIJE, nadbiskup

³² *Katolički list* 10/1941., str. 117, donosi okružnicu nadbiskupa Stepinca br. 2865.

16. NADBISKUPOVO PISMO MINISTRU UNUTARNJIH POSLOVA (7. III. 1942.)
ZBOG GLASINA KOJE KRUŽE U SVEZI S BUDUĆIM RACIJAMA PROTIV ŽIDOVA

16.1. *Opetovana Stepinčeva intervencija povodom glasina. On nema sigurna jamstva o planiranim represivnim mjerama, ali unaprijed predviđa ako se što ima dogoditi, da se u startu spriječi i sama mogućnost »nepravednog postupanja protiv građana, kojima se individualno ne može ništa kažnjivo predbaciti.«³³ Osuđuje praksu ubijanja i progonjenja Židova nadajući se da baš mi nećemo najradikalnije riješiti židovsko pitanje.*

Zagreb, 7. ožujka 1942.

Gospodine Ministre!

U zadnje vrijeme pronose se ponovni glasovi o masovnom hvatanju Židova i njihovom vođenju u logore. U koliko nešto pretstoji, slobodan sam zamoliti Vas, gospodine Ministre, da Vašom vlasti spriječite svako nepravedno postupanje protiv građana, kojima se individualno ne može ništa kažnjivo predbaciti.

Držim, da nam ne može služiti na čast, ako nam se kaže, da smo najradikalnije, tj. najokrutnije riješili židovsko pitanje. Rješavanje toga pitanja smije značiti jedino kažnjavanje nepravda, koje su Židovi počinili, no ne može dati pravo, da se individualno nevine ljude progoni.

U nadi da ćete, gospodine ministre, spriječiti kršenje od strane neodgovornih elemenata ne samo kršćanskog zakona ljubavi prema svakom bližnjemu, nego i najosnovnijeg naravnog zakona čovječnosti, bilježim se s odličnim štovanjem.

Nadbiskup zagrebački

Gospodin

dr. Andrija ARTUKOVIĆ

Ministar unutarnjih poslova NDH

Zagreb

17. OSOBNO INTERVENIRA KOD POGLAVNIKA DA SE IZ KONCENTRACIJSKOG
LOGORA IZBAVI GOSP. STEVAN ĆIRIĆ, NEKOĆ MINISTAR, BRAT JEDNOG
PRAVOSLAVNOG BISKUPA

17.1. *Brat episkopa Irineja Ćirića bio je zaslužjen u koprivničkom logoru. Na nadbiskupovu intervenciju Poglavnik ga obećaje prebaciti u Srbiju.³⁴*

Episkop pravoslavni Irinej Ćirić obratio se na mene pismeno, da mu ishodim oslobođenje brata Stevana Ćirića, bivšeg ministra, kojeg su ustaše odveli u logor u Koprivnicu, a bolestan je. Pismo je došlo iz Mađarske iz Novog Sada. Odgovor se nije mogao poslati.

³³ HDA OPIP, str. 120; SVZN 32(1945.) str. 49; A. BENIGAR, *Alojzije ...*, str. 382.

³⁴ HDA OPIP, str. 321.

Ali sam otišao u stvari Stevana Ćirića osobno do Poglavnika i zamolio ga, da toga čovjeka pusti na slobodu, jer je bio vrijedan i sklon nama Hrvatima, makar je bio Srbin.

Poglavnik nažalost nije bio odviše sklon da popusti. Na koncu mi je rekao, da će ga dati otpremiti u Srbiju. Rekao sam, bolje i to, nego da pogine u logoru.

Kasnije nisam više ništa doznao, kako je ta stvar svršila.

Izgleda da je Ćirić prebačen u Srbiju.

Stepinac, v.r.
nadbiskup

18. INTERVENIRA KOD POGlavNIKA DA POSTIGNE OSLOBODENJE
PRAVOSLAVACA IZ PAKRACA OBRAĆENIH NA KATOLICIZAM,
LAŽNO OPTUŽENIH DA SU U DOSLUHU S BUNTOVNICIMA
– PARTIZANIMA (17. IX. 1942.)

18.1. Nije riječ samo o lažnoj dojadi da su optuženi u svezi s partizanima već se ponavlja već viđeni scenarij odvođenja pravoslavnih obraćenika za taoce, ovaj put povodom otetih dr. Wagnera, upravitelja župskog redarstva i Vutuca, tajnika RAVSIGUR-a. Tako dugo dok se oni nisu povratili kući, imalo je 200 pakračkih Srba boraviti u jasenovačkom logoru.³⁵ Zahvaljujući intervenciji pakračkog kapelana Tome Sruka i nadbiskupa Stepinca 15. rujna 1942. dobijaju nalog Poglavnika oko puštanja na slobodu građana iz Pakraca. Ne zna se kako je stvar svršila.

Dragi Štef!

Ja Te već puno gnjavim, no budi uvjeren, da me još više gnjave, pa stoga budi strpljiv sa mnom. Molim Te, zauzmi se za ove ljude i ne daj se varati i umiriti time da će ih pustiti, jer po radu što čine nije moguće to vjerovati. Već se izbiraju kuće i pokušstvo i nastanjuju se. A od tih otjeranih ljudi mnogi su državni činovnici, nekoji su i u Njemačkoj na radu, pa zašto i po kakvom zakonu; da im se sve stvari razvuku. Neću ti ja puno više pripovijedati. Evo imaš pred sobom mladića, koji se ne upliće u život, a koji sa strane sve promatra, pa ga pitaj za istinitost mojih navoda. Žalosno je da se baš mi svećenici najmanje mičemo kad treba bližnjemu pomoći.

Mnogo Te pozdravlja i unaprijed Ti zahvaljuje na svemu što će učiniti i neka Ti Bog plati. Tvoj u Kristu odani Tomo.

Radi se o prelaznicima iz Pakraca – njih oko 200 na broju, koji su odvedeni kao taoци. Ljudi su vrijedni, živjeli su mirno, povučeno. Nadbiskup osobno kod Poglavnika. Danas dne 15. rujna 1942. poduzeti su koraci kod Poglavnika, koji je odmah telefonirao Rav. za jav. red i sigur., da se ono stavi u vezu s kapelanom u Pakracu u svrhu informacija i puštanja na slobodu odvedenih prelaznika.

Lacković
M. P. nadb. tajnik

³⁵ HDA OPIP, str. 6; SVZN 32(1945.) str. 36; A. BENIGAR, *Alojzije ...*, str. 379.

19. INTERVENIRA DA OLAKŠA ISELJENJE GOSP. BOGDANA BOJKIĆA, KOJEMU JE DAO POMOĆ OD 20.000 KUNA. POMOĆI ŽIDOVIMA OD 30.000 KUNA. (–. IX. 1942.)

19.1. Dokument nije pronađen.

20. PISMO NEKOG »PRAVOSLAVNOG« TRGOVCA NADBISKUPU, U KOJEM SE ISTIČE NEPRISTRANO I DOBROTVORNO DRŽANJE SVETOG OCA I NADBISKUPA U SADAŠNJIM PRILIKAMA (23. X. 1942.)

20.1. Dokument nije pronađen.

21. NADBISKUPOVO PISMO U IME EPISKOPATA SLUŽBI JAVNOG REDA, U KOJEM SE TRAŽI DA KATOLIČKI SVEĆENICI MOGU DUHOVNO I MATERIJALNO POMAGATI KATOLICIMA U KONCENTRACIJSKIM LOGORIMA (21. XI. 1942.)

Budući da se svi konzultirani autori slažu s cjelinom navedenog teksta, donosim ga u Prilozima bez komentara.³⁶

Predmet: Vjerski život u sabirnim logorima, karitativna akcija za zatočenike.

Ravnateljstvu za javni red i sigurnost, Zagreb

Nakon što je već prije bilo poduzeto sve, da se katoličkim vjernicima-zatočenicima u sabirnim logorima omogući vršenje vjerskih dužnosti, ovo Predsjedništvo Biskupskih konferencija časti se ponovno zamoliti Naslov, da:

1. dopusti svećenicima ulaz u sabirne logore, da budu pri ruci zatočenicima-katolicima u svrhu prisustvovanja službi Božjoj, slušanja riječi Božje i primanja sv. sakramenata, da budu prisutni umirućima i pokopavaju mrtve;
 2. zabrani siljenje zatočenika na teški rad u nedjelje i zapovjedane blagdane;
 3. dopusti dobrotvornoj ustanovi Nadbiskupije zagrebačke »Karitas«, da se za Božić dostave barem najpotrebnijima, bez razlike vjere, pošiljke s hranom, odjećom i lijekovima.
- Opravdanost gornjih zahtjeva temelji se ne samo u vjerskom zakonu, nego i u najosnovnijoj čovječnosti. Vjera pak i čovječnost temelj su svakoj uređenoj i zdravoj ljudskoj zajednici.

U Zagrebu, dne 21. studenog 1942.

Nadbiskup – predsjednik
Biskupskih konferencija

³⁶ HDA OPIP, str. 352; SVZN 32(1945.) str. 34; A. BENIGAR, *Alojzije ...*, str. 378–379.

22. PISMO POGlavNIKU (26. V. 1942.): POŠTO JE DOZNAO DA ĆE PUĀANSTVO
KORDUNA MORATI NAPUSTITI SELA, TRAŽI DA SE
HUMANO POSTUPA S DJECOM

22.1. *U samom tekstu znakovito je da nadbiskup intervenira »da barem postupak s djecom bude human, jer djeca nisu kriva što su živa.« Kao da mu je evidentno da je cijela operacija preseljenja puĀanstva provedena zbog neĀije krivnje, odnosno moŹebitna odmazda zbog uĀestalih napada na tom priliĀno nemirnom podruĀju. Ne spominje se ništa što bi upuĀivalo na sliĀan zakljuĀak, osim velike vjerojatnoĀe da bi nadbiskup molio za sve civile i graĀane ukoliko im bez stvarnog razloga i povoda prijeti iseljenje.³⁷*

PoglavniĀe,

U javnost je prodrla vijest o iseljenju puĀanstva sa Korduna, bez obzira da li je prešlo ili ne na katoliĀku vjeru.

S time u vezi, zamolili su me Āestiti ljudi da posređujem koĀ Vas, ako veĀ svi moraju biti iseljeni, da barem postupak s djecom bude human, jer djeca nisu kriva što su živa.

Nadam se, PoglavniĀe, da Āete uĀiniti sve da se ne povrijedi zakon BoŹji i da Āe djeca biti potpuno zaštiĀena.

Izvolite primiti moje iskreno poštovanje.

U Zagrebu, 26. V. 1942.

Dr. Alojzije Stepinac,
nadbiskup zagrebaĀki.

23. IZVJEŠĆE ŹUPNIKA IZ GRUBIŠNOG POLJA (7. XII. 1942.): 1) ĀETNIĀKI
ZLOĀINI U SELU, 2) NIKAD NIJE ĀINIO PRITISAK NA LJUDE GLEDE PRIJELAZA
NA KATOLIĀKU VJERU, 3) BEZUSPJEŠNO JE BRANIO SRBE OD USTAŠA,
4) SLAO JE ŹIVEŹNE NAMIRNICE INTERNIRANIMA, BEZ RAZLIKE
NA NARODNOST I VJERU.

23.1. *Dokument nije pronaĀen.*

24. PONOVLJENI NADBISKUPOVI USPJEŠNI INTERVENTI U SPAŠAVANJU ŹIVOTA
NA SMRT OSUĀENIH I ZA OSLOBAĀANJE POLITIĀKIH ZATVORENIKA IZ
ZATVORA (12. X. 1942.)

24.1. *Dokument nije pronaĀen.*

³⁷ HDA OPIP, str. 87; SVZN 32(1945.) str. 33; A. BENIGAR, *nav. dj.*, str. 374.

25. NA MOLBU BEOGRADSKOG NADBISKUPA STEPINAC I OPAT MARCONI
INTERVENIRAJU KOD HRVATSKE VLADE DA ZATVORENOM SRPSKOM
PRAVOSLAVNOM BISKUPU SAVI TRLAJIĆU ISPOSUJE DOPUŠTENJE DA VIDI
STARU MAJKU

25.1. *Na sam Badnjak 1941. beogradski nadbiskup Ujčić piše nadbiskupu Stepincu:*

»Ovaj čas nalazi se kod mene pravoslavni potkarpatski biskup Vladimir (kojega su Mađari poslali preko granice) u slijedećoj stvari: Gornjokarlovački episkop Sava Trlajić nalazi se u Hrvatskoj u zatvoru, navodno u Lepoglavi (?) ili u kojem drugom logoru. Njegova majka u Beogradu, starica od 87 godina, nalazi se skoro in extremis: željela bi vidjeti sina prije svoje smrti. Pisao sam i preuzvišenom delegatu Marcone, moleći ga da se zauzme kod vlade u Zegrebu, neka bi dozvolili episkopu Savi da smije posjetiti svoju majku: držim, da bi bila to velika utjeha za majku i sina, doista božićna utjeha. Iz čovjekoljubivih razloga, koje mi diktira kršćanska savjest, a i iz drugih važnih razloga u javnom interesu slobodan sam zamoliti Vašu Preuzvišenost, ako je ikako moguće u toj stvari intervenirati.«

25.2 *Nadbiskup Stepinac dopisuje:*

»Osobno sam intervenirao kod dra Pavelića zajedno s legatom Sv. stolice Marconeom. Dobili smo odgovor, da toga nema u Lepoglavi. Zagreb, 30. XII. 1941. Stepinac.³⁸

26. NADBISKUP UKLANJA LAŽNE OPTUŽBE PRAVOSLAVACA GLEDE TOBOŽNJE
RAVNODUŠNOSTI KATOLIČKIH BISKUPA U SVEZI S BARBARSKIM POSTUPCIMA
PREMA SRBIMA I ŽIDOVIMA U HRVATSKOJ

26.1. *Dokument nije pronađen.*

27. NADBISKUPOVO PISMO POGLAVNIKU (6. III. 1943.). PROTEST PROTIV
PROGRAMIRANOG PONIŠTAVANJA BRAKOVA IZMEĐU OSOBA RAZLIČITIH
NARODNOSTI I KRUTOG POSTUPKA PREMA SRBIMA I ŽIDOVIMA U
KONCENTRACIJSKIM LOGORIMA

27.1. *Dotično pismo je u više autora prezentirano čitateljstvu i praktično je poznato u širim krugovima. Bitno je istaknuti da nadbiskup pouzdano vjeruje kako iza svih tih progona i nasilja ne stoji Poglavnik ni mjerodavna vlast, koje svoje članstvo obvezuje vrlo strogim i zahtjevnim čudorednim odrednicama Ustaškog propisnika.³⁹*

³⁸ SVZN 32(1945.) str. 27; A. BENIGAR, *Alojzije ...*, str. 377.

³⁹ Usp. *Narodne novine*, br. 181 od 13. kolovoza 1942.

27.2. *Vrlo smjelo se doimlju Stepinčeve riječi o tomu kako: »Katolička naime Crkva ne pozna nikakova straha pred ikojom zemaljskom silom, ako se radi o obrani najosnovnijih prava čovjeka.«⁴⁰*

NADBISKUP STEPINAC MOLIM POGLAVNIKA DA U IME ČOVJEČNOSTI I INTERESA HRVATSKOG NARODA SPRIJEČI NAJAVLJENI POPIS SVIH NEARIJEVACA

Poglavniče!

Neka mi bude dopušteno obratiti se na Vas u sljedećoj stvari:

U Zagrebu kao i u provinciji nastala je prava panika radi najavljenog popisivanja svih nearijevaca. Sa zebnjom se očekuje, što će iza toga slijediti. Mnogi se boje, da će i zakoniti supruzi biti razdvojeni, premda su im brakovi valjano sklopljeni u katoličkoj Crkvi.

Poglavniče! Ako su u pitanju brakovi valjano sklopljeni u katoličkoj Crkvi, to ovime kao predstavnik katoličke Crkve po svojoj najsvetijoj dužnosti dižem glas i odlučno odklanjam miešanje državne vlasti u pitanje takovih brakova, koji su nerazrješivi, bez obzira na rasnu pripadnost bračnih drugova. Prema tome nijedna državna vlast nema pravo te brakove razvoditi. Ako se pak posluži fizičkom silom, onda država ne čini ništa drugo nego obično nasilje, koje ne može uroditi dobrim plodom.

Međutim poznato je, da i na višim vrhovima državne uprave imade takovih brakova, koji su zaštićeni. Protiv logike je i pravednosti, da su jedni zaštićeni, a drugi prepušteni na milost i nemilost različitih odredaba, koje nemaju temelja ni u zdravom razumu niti su u skladu s istinskim državnim i narodnim interesima. Ako već nijeme životinje brane svoje mlade i ne daju se silom odieliti, tko će razuman vjerovati, da će hiljade ljudi iz mješovitih brakova moći mirno gledati, gdje se silom razaraju njihove obitelji i djeca prepuštaju nesigurnoj sudbini. Zar se baš time ne stvaraju toliko razvikani partizani? Zar se baš takovim postupkom punim nepravda ne tjeraju ljudi silom među partizane kao što je to slučaj s mnogim Hrvatima, koji nije mogao više podnositi nepravda jedne strane okupatorske sile? Jednako Vas kao predstavnik katoličke Crkve ponovno molim, Poglavniče, da zaštitite najosnovnije životno pravo onih podanika Nezavisna Države Hrvatske, koji su u vrieme od njezinog obstanka postali članovima katoličke Crkve, bilo pokrštenjem bilo prelazom sa pravoslavlja, a kojima se ne može dokazati nikakav lični zločin protiv prohibitivnog hrvatskog naroda i države.

Molim zatim u ime čovječnosti, koju je naš narod uvijek visoko cijenio, da ne dopustite, Poglavniče, da i od ostalih podanika naše države itko nepravdedno trpi. U sabirnim logorima imade mnogo njih, koji su nevini, ili koji nijesu zaslužili tako tešku kaznu.

Ja sam uvjeren, Poglavniče, da ovakove nepravdedne mjere i kazne ne potječu od Vas, već od neodgovornih elemenata, koje je vodila lična strast i pohlepa.

Ako je pak po sriedi miešanje koje strane vlasti u naš unutarnji narodni i politički život, onda se ne bojim, da ovaj moj glas i prosvjed dođe i do organa dotične strane vlasti.

⁴⁰ F. ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, II. izd., Zagreb, 1996., str. 466–67; SVZN 32(1945.) 50–51; E. BELUHAN, *nav. dj.*, str. 79–81; V. NIKOLIĆ, *nav. dj.*, str. 55.

Katolička naime Crkva ne pozna nikakova straha pred ikojom zemaljskom silom, ako se radi o obrani najosnovnijih prava čovjeka.

Nitko više od katoličke Crkve u našoj domovini ne želi sreću i napredak našega naroda i naše mlade države. Ta sreća pak i napredak ovisi o poštivanju naravnog i pozitivnog zakona Božjega sa strane nosioca državnih vlasti i podanika, za koje se poštivanje mora brinuti katolička Crkva. Kako ona nema fizičku već jedino moralnu silu, to će ona i u buduće tu svoju silu neustrašivo upotrebljavati, da brani prava čovjeka i time bitno doprinese sreći i napredku našega naroda.

Poglavniče! U Italiji imade više desetaka tisuća naših nevinih ljudi iz Gorskog Kotara, Primorja i Dalmacije zatočenih po logorima, većim dielom žena i djece. Glad, bolesti, patnja svake vrste prouzrokuje vrlo velik pomor među tim nesretnicima. Ozbiljno se boja-ti, da se takovim postupkom ide za iztrebljenjem pučanstva iz onog diela naše domovine. Kada je nedavno uz izaslanike državnih i humanitarnih hrvatskih ustanova i moj izaslanik prisustvovao jednoj sjednici na talijanskom ministarstvu vanjskih poslova u Rimu u svrhu oslobođenja i pomaganja tih naših nesretnika, tada je od talijanske strane pala rieč: Što se vi pačate u naš postupak s tim ljudima, kako ste vi postupali u Hrvatskoj!

Poglavniče! Ne dopustite, da se neodgovorni i nepozvani elementi ogrešuju o istinsko dobro našega naroda. Kršenje naravnog zakona u ime naroda i države osvećuje se na samom narodu i na državi: u zemlji se stvara ogorčenje, koje teži za osvetom, dok vanjski neprijatelj napada etičku našu vrijednost.

Izvolite primiti, Poglavniče, iskrene izraze moga dubokog poštovanja.

U Zagrebu, dne 6. ožujka 1943.

28. IZVJEŠĆE NADBISKUPOVA TAJNIKA: ZAUZIMANJE STEPINCA 29. III. 1943.
POSTIGNUTO JE DA SE MOGLO OPSKRBITI HRANOM 1800 ŽIDOVA IZ GRČKE
POSLANIH ZA NJEMAČKU. ISTO JE PONOVLJENO 24. IV. ZA KOMPOZICIJU OD
2000 ŽIDOVA IZ GRČKE

28. 1. Dokument nije pronađen.

29. PRIJEPIS ČETNIČKOG PROGLASA: NASTAVAK BORBE DO POSLJEDNJE KAPI
KRVI PROTIV NIJEMACA, USTAŠA I TALIJANA (V. 1943.)

29.1. Dokument nije pronađen.

30. PISMO NADBISKUPA ZAGREBAČKOG POGLAVNIKU U SVEZI S OBRAĆENJEM
PRAVOSLAVACA: NADBISKUP OSUĐUJE UČINJENE PRITISKE I PONOVO
PITANJE STAVLJA PRED EPISKOPAT (20. XII. 1941.)

30.1. Dokument nije pronađen.

31. GOVOR (V. 1942.) O PRETPOSTAVKAMA MIRA

Kraljice mira moli za nas! Nadbiskupov govor održan na procesiji Majke Božje Lurdske u Zagrebu na koncu svibnja 1942.

Braćo! Mora da je velika radost obuzela patrijarha Nou, kad se je nakon dugog vremena vratila golubica sa maslinovom grančicom u kljunu kao znakom, da je voda opala, da je kazna općeg potopa pri svršetku, da je nebo opet pomireno sa zemljom. Još veća radost zaokupila je pastire u svetoj Badnjoj noći, kad je pjesma anđela navijestila da je potopu ljudskih grijeha i strasti stavljena granica, jer u nedalekoj betlehemske špilji Majka Božja drži u rukama pravu maslinovu grančicu mira, maloga Isusa Sina Božjega, koji je došao na ovaj svijet, da pomiri čovjeka s Bogom. Ali neznam, da li su i oni s većom čežnjom očekivali vijesnika mira s neba, nego što ga čeka čovječanstvo naših dana. Potop razbješnelih strasti, mržnje i osvete približuje se vrhuncu. I mi svi, koji vjerujemo u Boga, koji vjerujemo da je On jedini apsolutni gospodar svega zbivanja na zemlji, potaknuti glasom vrhovnog pastira Crkve pape Pia XII, da se molimo kroz mjesec svibanj za mir među ljudima, podižemo danas na završetku mjeseca svibnja svoje ruke i oči k nebu i vapijemo raskajana srca za starozavjetnim pjesnikom – ostende faciem tuam et salvi erimus! Pokaži nam Gospode lice svoje i bit ćemo spašeni! (Ps. 79,4).

Da! Kad čovjek gleda sve što se danas zbiva širom kruglje zemaljske, onda bi mogao doći u napast da postane malodušan i da stavi bolni upit Gospodu na nebesima, kao i onaj starozavjetni pjesnik: »Dokle ćeš biti (Gospode) gluh na molbe sluge svojega? Hraniš nas kruhom boli i pojiš suzama preko mjere.« (Ps. 79,5–6). Ali očuvaj nas Bože drzovite pomisli, da Tebi pripišemo i najmanju nepravdu prema nama. Jer nije potrebno dugo pitati, zašto toliki jadi na zemlji? I nije potrebno dugo pitati, kada će im biti kraj? Za onoga naime, koji znade tko je Bog a tko je čovjek; za onoga koji znade što je Bog učinio za čovjeka, a kako se čovjek ponio prema Bogu; za onoga koji znade kako Bog gleda na međusobni snošaj ljudi, a kako se ljudi vladaju jedan prema drugome; za onoga koji znade što Bog očekuje od svakog pojedinca čovjeka, a kako mnogi pojedinci žive, za toga nije teško naći odgovor, kad će se skratiti dani kušnje za čitavo čovječanstvo. Onda, kad se Boga bude priznalo onim što jest i dala mu dužna počast; onda kad se u svakom bližnjemu bude gledalo ono što jest, dijete Božje; onda kad oholice ne budu smatrali da mogu činiti što ih je volja kao da nisu nikome odgovorni, već kad se budu lupali šakom u prsa i vapili – Bože milostiv budi meni grijешniku! Onda i samo onda može se računati s pravim mirom u obiteljima, narodima i državama, mirom u čitavom svijetu. Ako se to možda kome čini čudno ili čak smiješno, jer smatraju da će mir stvoriti samo oružje, onda ćemo tome reći sa svetim Augustinom u čem je trajan mir. Mir, veli veliki umnik sveti Augustin nije ništa drugo nego stalnost poretka. A što iziskuje pravi poredak? Iziskuje u prvom redu i nada sve, da čovjek, svaki čovjek bez razlike prizna svuda i svagdje svoju bijedu i nemoć a Božju veličinu i svemoć. »Afferte Domino gloriam et honorem, afferte Domino gloriam nomini ejus« opominje nas psalmist. Prinesite Gospodu slavu i čast, prinesite Gospodu slavu imenu Njegovu!« (Ps. 28,2). I to ne držeći na ustima ime Njegovo, a gazeći nogama zakone Njegove, nego stvarno srcem i dušom, čitavim životom. A da li to današnji čovjek

ćini? Zato što mu je nakon toliko truda uspjelo popeti se zrakoplovom koju hiljadu metara u visinu, zato što mu je nakon mnogo truda uspjelo roniti nekoliko sati pod morem, zato što mu je nakon mnogo truda uspjelo pronaći lijek za ovu ili onu bolest, zato što mu je uspjelo pronaći savršeniji dalekozor za promatranje zvjezdanog neba, napuhnuo se, uzdigao glavu i misli da mu više ne treba Boga Stvoritelja, misli da je dostatan sam sebi. Još malo pa će Stvoritelja svijeta smatrati sebi ravnim, ako ne manjim od sebe, s kojim se može poigravati kako hoće.

Ima ih danas mnogo sličnih nekom umišljenom književniku, koji se smatrao tako genijalnim, da mu nema para na zemlji. S pravom mu se zato i vrlo duhovito narugao jedan znanac, kad ga je jednog dana zatekao u vrtu gdje sjedi zaduben u misli. »Na što misliš«, upita ga došljak? »Na smrt«, odgovori književnik, »i što ću reći Bogu, kad mu budem gledao licem u lice?« »Pa to je vrlo jednostavno, odgovori došljak, reći ćeš mu – dragi kolega!«

A mislite li da je samo jedna ovakva umišljena veličina na ovome svijetu? Ali za sve njih vrijedi ona Svetoga pisma – Deus superbis resistit? Bog se protivi oholicama!« (Jak 4,6). Nije poštedito ponosnog Lucifera, kad si je pokušao prisvojiti božansku čast, nego kolikogod je bio visoko uzdignut u časti, toliko ga je strovalio za kaznu u dubinu pakla i to poput munje, veli Krist. »Vidio sam sotonu, gdje spade s neba kao munja!« (Lk 10,18). Nije poštedito prvence roda ljudskoga Adama i Eve, kad su umjesto glas Božji poslušali glas zmije zavodnice da jedu sa zabranjenog drveta. Srušio je Baltazara kralja usred Gozbe, kad se drznuo narugati pravome Bogu. Ponizio je Napoleona, kad je stajao na vrhuncu moći. Nije nikad u neprilici da sruši i danas svaku zemaljsku veličinu, koja misli da se može poigravati s Bogom. »Deus non irridetur! Bog se neda ismjevivati« veli apostol (Gal 6,7). Prvo dakle pravilo, ako želimo da vidimo bolje dane, dane mira, jest da dademo Bogu dužnu čast, da se ponizimo pred Njim. Stalnost poretka, dakle pravi mir zahtijeva i pravi odnos prema našem bližnjemu. Taj je odnos najbolje označio Isus Krist u priči o milosrdnom Samaritancu, koji ranjeniku na putu zalijeva rane uljem i vinom, ne pazeći ni na podrijetlo nesretnika ni na druge okolnosti, nego na čovječju bijedu, na čovječju narav. Taj je odnos označio Isus Krist vrlo dobro riječima na križu, kad je molio za svoje ubojice – Oče oprostí im, jer ne znaju što čine! (Lk 23,24). Da! Pravi odnos prema bližnjemu zahtijeva, da u njemu ne gledamo zvijer, nego čovjeka, dijete Božje kao što smo i sami, braću, koju smo dužni ljubiti, jer svi zajedno moramo govoriti – Oče naš koji si na nebesima! (Mt 6,9). Bilo bi apsurdno govoriti o nekom novom poretku u svijetu dolazio s koje mu drago strane, ako se u tom poretku ne bude poštivala ljudska ličnost, neumrla ljudska duša, koja ide iznad svih sistema, koja se ničim ne može izmijeniti, koja imade svoja neotuđiva prava, koja joj nijedna ljudska vlast ne može i ne smije ograničiti. I bilo bi apsurdno i pomisliti, da bi recimo katolička Crkva u obrani elementarnih prava ljudske ličnosti i slobode savjesti poznavala straha pred ikojom ljudskom silom.

Istina je doduše, da se danas mnogi izruguju Crkvi, kad naglašuje zakon kršćanske ljubavi, jer da je to slabost. Ali lijepo je odgovorio na taj prigovor jednom zgodom papa Pio XII. »Da slabost! Ali Božja slabost, jer je Bog ljubav. Ljubav je snaga Kristova, ljubav je snaga Njegove Crkve, po kojoj si ona krči put onamo, kamo ne može doprijeti nijedna ljudska sila, do srca ljudskoga, gdje malenima, starcima, umirućima, nesretnicima pruža balzam i

okrepu, koje ne mogu dati nikakva medicina ili kirurgija.« (Osservatore Romano 14. XII. 1941.). Da! Bez te ljubavi sve se ruši, ništa se solidno ne gradi, bez nje se sve smrzava i ukočuje, dok tamo gdje ona vlada dolazi snaga i toplina, koja i najveće terete ljudskoga života prenosi preko svih zapreka poput užarene lokomotive, koja vuče stotine vagona tereta preko brda i dolina.

Stalnost poretka zahtijeva konačno da čovjek i u odnosu prema sebi ide pravim putem. Inače se ne može govoriti o trajnom miru u ljudskom društvu. »Unde bella et lites in vobis« pita apostol? Odakle ratovi i odakle borbe među vama? Ne otuda li, od naslada vaših, koje vojaju u udima vašim?« (Jak 4,1). Ta zar nije apsurdno da netko govori o reformi ljudskog društva, o miru među ljudima dok je sam igračka svojih strasti, dok otimlje drugome zakonitu ženu i živi u preljubu, dok otimlje drugome pravedno stečenu imovinu da zadovolji svoju pohlepu, dok prelazi preko svih zakona i Božjih i državnih, koji obuzdavaju njegovu samovolju u interesu čitave društvene zajednice? Zar ne vrijedi i danas ona Kristova – Bogu Božje a caru što je carevo! (Mt 22,21).

Čitav svijet, rekao sam, vapi danas za mirom i željno očekuje čas kad će se maslinova grančica mira pojaviti na obzorju ljudske zajednice, koja danas krvari iz stotinu rana. Pravu maslinovu grančicu mira, uzročnika mira na zemlji Isusa Krista nosila je u svojim rukama Majka Božja, Blažena Djevica Marija, kad su anđeli u svetoj Badnjoj noći zapjevali – slava Bogu na visini a mir ljudima na zemlji koji su dobre volje! K toj Božjoj Majci dolazimo po savjetu Sv. Oca i mi svi na koncu mjeseca svibnja sklopljenim rukama i uzdignutim očima, s riječima na usnama – Kraljice mira moli za nas!

I tko bi sumnjao u Njezinu majčinsku zaštitu i pomoć, kad nas sama poziva na usta psalmiste: »Dodite djeco, poslušajte me, naučit ću vas strahu Gospodnjemu!« (Ps 33,12). A koja je to nauka i kakovi su to savjeti, da dodemo do žuđenog mira u čovječanstvu? Vrlo jednostavni! »Kloni se oda zla i čini dobro, traži mir i idi za njim!« (Ps 33,15). Mir s Bogom, kad ga priznamo onim što jest, dajući mu dužnu počast. »Obratite se k meni, i bit ćete spašeni svi krajevi zemlje, jer sam ja Bog i nema drugoga«, govori Gospod na usta Izaije proroka (Iz 45,22). Mir s bližnjim, gledajući u svim ljudima djecu jednoga »Oca nebeskoga, koji čini da sunce njegovo izlazi nad zlima i dobrima i daje kišu pravednima i nepravednima« (Mt 5,45). Mir u vlastitoj duši obuzdavajući barem u budućnosti zlu požudu koja je u nama, za ono što je bilo nevaljano u prošlosti udarajući šakom u prsa i vapeći sa raskajanim carinikom – Bože milostiv budi meni grijешniku! (Lk 18,13). To je put do istinskog i trajnog mira u svijetu!

Majko Božja, Kraljice mira, moli za nas i isprosi nam ga što prije od Boga!

32. GOVOR NA BLAGDAN SV. PETRA I PAVLA (1942.)

Iz govora Preuzv. gosp. dr. Alojzija Stepinca u katedrali na blagdan sv. Petra Apostola u Zagrebu 29. VI. 1942.

Bog nam je svjedok, da smo bili protivni svakom prisilnom stupanju u Katoličku crkvu. Ako su iskreno prešli, nijesu ništa izgubili, nego su se vratili vjeri svojih djedova i danas su

potpuno ravnopravni članovi Crkve katoličke, koja ih sve bez razlike jednako ljubi. Neka bude ovdje javno rečeno, da je Crkva učinila sve što je u njezinoj moći, da tu svoju djecu zaštiti, jer je ne vode nikakvi politički motivi nego briga za spasenje duša. Ako ih nažalost nijesmo uspjeli zaštititi, nije krivnja na Crkvi, nego na neodgovornim elementima, koji su se za počinjena zla protiv svih zakona i Božjih i ljudskih osvećivali i na nevinim ljudima. Krivnja je na pojedincima, koje nije vodio razbor nego luda strast i nepromišljenost. Crkva će i u buduće činiti sve što može za svu svoju djecu bez ikakve razlike, a i bez straha bilo s lijeva bilo s desna, jer zna da čini ono što Bog i zakon njegov traži i nalaže.

Dragi moji vjernici! Jedna od najvećih zala našega vremena jest polovičnost u pitanjima našega vjerovanja. Ne pravimo si nikakvih iluzija ni u ovom pitanju, u pitanju poštivanja auktoriteta sv. Petra i njegovih nasljednika rimskih papa. Ili jesmo ili nismo katolici! Ako jesmo, onda valja da se to odrazuje na čitavoj liniji našega života. Ne možemo biti u Crkvi katolici, a na ulici napadati kao pogani odredbe namjesnika Kristovog, izdane za opće dobro, a koje možda ne konveniraju našem ličnom raspoloženju. Ne možemo danas, jer nam to možda konvenira, hvaliti sv. Oca, a sutra u novinama crvenom olovkom križati njegove riječi i govore, izrečene samo u jednom cilju, dovesti ljude k Bogu. Nitko ne može tražiti, da Papa pogazi općenita načela prava i poštenja, da zadovolji pojedinim nemogućim zahtjevima. A htjeti se silovito oboriti na instituciju od Boga postavljenu, znači udarati glavom o pećinu, jer stoji pisano do vijeka: »Ti si Petar i na toj stijeni sagraditi ću Crkvu svoju i vrata paklena neće je nadvladati!«

Hrvatski državni arhiv

33. GOVOR ZA BLAGDAN KRISTA KRALJA (X. 1942.)

Govor na blagdan Krista Kralja 1942. (zadnja nedjelja listopada) u zagrebačkoj prvostolnici u kojem nadbiskup Stepinac odlučno odbacuje rasizam i pogubnu teoriju o nadmoći jedne rase nad drugom.

Ti Kriste Kralj si vjekova, Ti vladar sviju naroda.

Ti sudac si jedincati, svih umova i srdaca! (Himn. I. Vesp. Christi Regis)

Katolički muževi i žene! Katolički vjernici!

Kadgod se ogledamo po svijetu i promatramo zbivanje oko sebe, moramo reći, da je sve stvoreno na ovoj zemlji podvrgnuto promjenama. Podvrgnuto je promjenama biljno i ručno carstvo. Podvrgnute su promjenama godišnje dobi. Podvrgnut je promjenama svod nebeski i dubine morske. Podvrgnut je promjenama i čovjek. Iz zibke kamo ga stavljaju majčinske ruke uči hodati, iz dječeačke stupa u mladenačku dob, iz mladenačke u muževnu, da se za kratko vrijeme kao klonuli starac nađe na rubu groba i vrati u prah iz kojeg je stvoren. Promjenljiva je i ljudska vlast na zemlji. Danas strepe pred pojedincima milijuni ljudi, a sutra im se jedva znade za ime.

Ali ima jedna vlast, koja ne pozna kraja, koja ne pozna suparnika, koja ne pozna straha, koja ne pozna promjene. To je kraljevska vlast Isusa Krista Sina Božjega, za kojega veli apostol: »Isus Krist jučer je i danas, isti u vijeke!« (Žid. 13,8).

Tomu besmrtnom Kralju pjeva danas Crkva pjesme – Ti Kriste Kralj si vjekova, Ti vladar svih naroda, Ti sudac jedinstveni, svih umova i srdaca! Tome Kralju kraljeva i gospodaru gospodar (Otkr. 19,16) došli smo danas pokloniti se sa živom vjerom, dubokom poniznošću i raskajanim srcem.

Zamislimo se danas u Njegovu kraljevsku vlast i naš odnos prema Njemu i kao pojedinci i kao narodi. Kad bi si i pojedinci i narodi bili svijesni što su zapravo pred Bogom i koja im je funkcija, bilo bi na zemlji manje jada a više radosti.

Što smo kao pojedinci? Pojedinci smo slični onome Lazaru u grobu. Ostao bi u svome ništavilu do vijeka, da se nad njegov grob nije nadvio život svijeta Isus Krist i rekao: »Lazare, izidi napolje!« (Iv 11,43). Svaki je pojedinac od nas ništavilo zemaljsko i takav bi ostao do vijeka, da ga Božja ljubav i Božja snaga nije dozvala u život, i da ga ne podržava u životu. To je neoboriva činjenica. Svaki ispravan čovjek mora da govori sa svetim Pavlom apostolom: »Milošću Božjom jesam što jesam« (1 Kor. 15,10).

Što da sudimo dakle o onim pojedincima, koji oholo dižu glave, kao da ne postoji više Bog na zemlji niti imade više mjesta zakonu evanđelja? Morali bi im reći nešto slično što je i Krist rekao za nevjerni grad Kafarnaum: »I ti Kafarnaume, zar ćeš se do neba podići? Do pakla ćeš sići!« (Mt 21,23).

A što su pred Bogom rase i narodi na zemlji? Vrijedno je, da se i o tome upitamo u doba, kad su klasne, rasne i narodnosne teorije postale prvim predmetom raspravljanja među ljudima.

Prva stvar koju tvrdimo jest, da su svi narodi bez iznimke pred Bogom ništica. »Svi su narodi, govori prorok, kao ništa pred Njima i smatra ih za ništa i ništavilo« (Iz 40,17). Te riječi prorokove našle su već mnogo puta u povijesti svijeta svoju potvrdu, kad je Božja ruka iz raznih razloga pomela pojedine narode sa lica zemlje. Ona je to u stanju učiniti i danas sa svakim narodom (jer je »malo i veliko stvorio Gospod« Mudr. 6,8) ako se kao narod ne bude ravnao zakonima od Boga postavljenim.

Drugo što tvrdimo jest, da svi narodi i rase potječu od Boga. Stvarno postoji jedna rasa, a to je Božja rasa. Njezin rodni list nalazi se u knjizi Postanka, kad je Božja ruka iz gliba zemaljskoga sazдалa prvoga čovjeka i udahnuła mu životni duh. (Post 2,7). Na sličan način načinio mu i družicu, a onda ih blagoslovio govoreći: »Rastite i množite se i napunite zemlju«. (Gen. 1,28). Svima pripadnicima te rase sasvim je jednak i ostat će do konca svijeta i dolazak na ovaj svijet i odlazak sa ovoga svijeta, jer je sve bez iznimke zapisano prstom Božjim »prah si i u prah ćeš se pretvoriti (Post 3,19). Pripadnici te rase mogu biti više ili niže kulture, mogu biti bijele ili crne boje, mogu biti odijeljeni oceanima, mogu živjeti na sjevernom ili južnom polu, ali bitno ostaju rasa, koja od Boga proizlazi i Bogu ima da služi prema normama naravnog i pozitivnog zakona Božjeg, zapisanog u srcima i dušama ljudi i objavljenom po Sinu Božjemu Isusu Kristu, vladaru svih naroda.

A čemu onda razni narodi i koja im je funkcija? Oni su tu svi bez razlike zato, da služe proslavi Boga. Jer i ako je Bog u sebi biće jednostavno, nama ljudima mnogo više odskače Njegova veličina i ljepota iz raznolikosti stvorenih stvari. Kako divan mora da bude Bog, kad je u stanju stvoriti tako šaroliko biljno carstvo? Tako šaroliko rudno carstvo? Tako raznoliko životinjsko carstvo? Tako golemi broj zvijezda nebeskih? Tako goleme oceane?

A zar ne odskače izvanredno Njegova veličina, mudrost i snaga, kad je stvorio toliki broj naroda na zemlji sa tako raznolikim jezicima? Zbog te raznolikosti jezika i naroda može biti mnogo plemenitog natjecanja među narodima i unapređivanja kulture kao što je i mnogo življi život u obiteljima, gdje je više djece!

Konačno narodnost kao takva može biti jaka kao oграда od moralne pokvarenosti, koja se širi iz drugog naroda. Imao je Bog dakle velikih i mudrih razloga, kad je stvorio šarenilo naroda, i dao zapovijed iskrene ljubavi prema vlastitom narodu u srca i duše ljudi.

No ta raznolikost ne smije biti izvorom međusobnog uništavanja. Jer treće što tvrdimo, svaki narod i svaka rasa, kako se danas odražuju na zemlji, imade pravo na život dostojan čovjeka i na postupak dostojan čovjeka. Svi oni bez razlike, bili pripadnici ciganske rase ili koje druge, bili Crnci ili uglašeni Europejci, bili omraženi Židovi ili ponosni Arijci imaju jednako pravo da govore – Oče naš koji si na nebesima! (Mt. 6,9). A ako je Bog svima podijelio to pravo, koja ga ljudska vlast može nijekati? Svi narodi bez razlike kako se zvali imaju jednaku dužnost, da se udaraju u prsa i da govore – i otpusti nam duge naše, kao što i mi otpuštamo dužnicima našim! (Mt. 6,12).

Zato je katolička Crkva uvijek osuđivala, a i danas osuđuje svaku nepravdu i nasilje, koje se počinja u ime klasnih, rasnih ili narodnosnih teorija. Ne može se istrijebiti sa lica zemlje inteligenciju, jer to možda prija radničkoj klasi, kao što je učio i učinio boljševizam. Ne može se istrijebiti sa lica zemlje Cigane ili Židove, jer ih se smatra inferiornom rasom. Ako se budu na laku ruku primjenjivali principi rasnih teorija, koje nemaju temelja, da li uopće postoji za bilo koji narod još kakva sigurnost na zemlji? Crkva je katolička imala odvažnosti da u bližoj prošlosti (kao i uvijek kad je trebalo) digne ovdje svoj glas protiv zakulisnog rada internacionalne masonerije, protiv moralne depravacije naše omladine putem plaćene nearijske štampe, protiv zločina pobačaja dirigiranih sa strane i u obrani naših hrvatskih nacionalnih prava, čak i okrunjenim glavama. Ali ona bi se iznevjerila svojoj zadaći kad ne bi s istom dosljednošću dizala i danas glas na obranu svijetu, koji se žale na nepravde, bez obzira kojoj rasi ili narodu pripadaju. Nitko nema prava da na svoju ruku ubija ili na koji mu drago način oštećuje pripadnike druge rase ili narodnosti. To može samo zakonita vlast, ako je nekome dokazana krivica, radi koje zaslužuje kaznu.

To traže i pravo shvaćeni interesi i pravo shvaćena ljubav prema vlastitom narodu, koja za katolika jest i ostaje ne prazno slovo nego moralna dužnost za koju je odgovoran Bogu.

Katolički muževi i žene! Katolički vjernici! Blagdan je danas Krista Kralja. Ne Kralja čija je vlast od danas do sutra, ne, vladara vjekova! A za toga vladara stoji pisano: »Narod i kraljevstvo, koje Ti ne bi služilo, izginut će, takovi narodi sasvim će se zatrti!« (Iz. 60,12). To je povijest dokazala već mnogo puta. To će ona dokazati opet, ako današnji narodi budu otklonili zakon evanđelja i odbacili Krista.

Vaša je sveta dužnost raditi na tome da se duh istinskoga evanđelja unosi u naš javni i privatni život. A u evanđelju uz Boga prvo mjesto zauzima i zapravo jedino mjesto ljudska ličnost. Čovjek je od Boga postavljen za krunu svega stvorenja, za vladara stvorenju. »Rastite i množite se i napunite zemlju i vladajte njome i budite gospodari od riba morskih i ptica nebeskih i svih životinja što se miču po zemlji« (Post. 1,28). I ta ljudska ličnost, koju je ovo naše moderno doba degradiralo na nivo roba stvorovima ima opet postati

centrumom oko kojega se kreće sve stvoreno prema planu određenom od Stvoritelja svijeta. Jer i najzadnja ljudska ličnost, zvala se kako mu drago i pripadala kojoj mu drago rasi ili narodu nosi na sebi utisnut pečat Boga živoga, neumrlu dušu.

Jedan od razloga, koji je duboko vjernoga Kristofa Kolumba tjerao preko oceana, bila je i želja da nove narode privede Kristu. Kad su ga nakon njegova povratka zapitali o novim zemljama, opisao je blago i čudesa te nove zemlje ushićenim riječima. No završio je svoj govor riječima: »Indija (kako je on mislio za Ameriku) je lijepa i bogata, ali najljepši biser Indije to je duša Indijanaca!« Da! To je najljepši biser svakoga čovjeka, kojega izgubljenog da nađe, nije se žacao sam Sin Božji Isus Krist da side sa nebesa, da proda ne samo sve što ima, nego da položi i svoj vlastiti život na križu, da taj biser čovječju dušu, izvadi iz blata grijeha, pridigne i spasi.

Katolički muževi i žene! Katolički vjernici! Puno se puta dogodi da čovjek ide preko polja i brda, a da ni ne sanja da gazi preko bisera ili zlata, koje je sakriveno pod nogama. Neznanje. Ali to nije tako tragično. Puno je tragičnije, da ljudi hladnokrvno prelaze preko onoga, što je najljepše u čovjeku, preko onoga, što ga čini sličnim Bogu, preko neumrle duše i vlastite i tuđe. Tjerajte to neznanje. Neka se budu svijesni svoga dostojanstva čovjeka! Neka si budu svijesni svoga kraljevskoga poziva djeteta Božjega napose danas, kad slavimo blagdan Krista Kralja, Kralja vjekova, Kralja naroda, ali nada sve Kralja neumrlih ljudskih duša, kojemu slava i čast u vijeke – Amen.

34. GOVOR UZ ČETVRTU OBLJETNICU KRUNJENJA SVETOG OCA (14. III. 1943.)

Nadbiskupova propovijed u zagrebačkoj katedrali prigodom obljetnice krunjenja pape Pija XII. 14. 3. 1943.

»I ti obrativši se utvrdi braću svoju!« (Lk 22,32)

Katolički muževi i žene, katolička omladino, dragi moji vjernici! Dok su se na posljednjoj večeri apostoli, kao slabi ljudi, prepirali među sobom, koji će vrijediti kao najveći među njima, upravo je Isus Krist na Šimuna Petra, prvaka apostolskog riječi: »Šimune, Šimune, evo sotona zatraži, da vas rešeta kao pšenicu, ali ja sam molio za tebe, da vjera tvoja ne oslabi i ti obrativši se utvrdi braću svoju!« On mu reče: »Gospodine, pripravan sam ići s tobom i u tamnicu i u smrt.« Ali on reče: »Kažem ti, Petre, neće zapjevati danas pijetao dok se tri put ne odrećeš da me poznaješ!« (Lk 22,32).

I doista! Petar je po ljudskoj slabosti zaniekao, da pozna Isusa, za vrijeme njegove gorke muke. Pripustio je to Bog, da ga oslobodi preuzetosti i da ga utvrdi u poniznosti. Ali jedno nije Petar nikad učinio! Nije nikad zatajio ni pogazio svoje vjere, da je Isus Krist pravi i živi Bog, da je On jedini Spasitelj svieta. S toga se nije čuditi, ako u Svetom Pismu čitamo, kako sv. Petar nastupa kao učitelj istina, koje je Sin Božji objavio i predao ih apostolskom naučiteljstvu, da ih ono dalje objavljuje svijetu. To se najbolje pokazalo, kad se u Jeruzalemu sastao prvi crkveni sabor pod predsjedanjem Petrovim, da rieši pitanje nastalo radi uskogrudnosti nekih pojedinaca, koji još nijesu bili shvatili da je kršćanstvo u svojoj biti iznad svake narodnosti, te ih ne razdvaja nego ih ujedinjuje u jednu veliku obitelj i zajed-

nicu ljubavi i međusobnog poštovanja. Protiv rušitelja te velike kršćanske obitelji, u koju treba da uđu svi narodi, nastupio je kao poglavica apostola sv. Petar. Jer on je po Božjoj odredbi postavljen nepogrješivim učiteljem vjere prema riječima svetoga vatikanskoga crkvenoga sabora, koji govori: »Ovu apostolsku nauku su prigrlili svi častni Otc i pravovjerni sveti Naučitelji su je poštivali i slijedili potpuno uvjereni da Stolica Petrova stoji slobodna od bilo kakove zablude, prema božanskome obećanju Gospodina Spasitelja našega, danog prvaku svojih učenika: ja sam molio za tebe, da vjera tvoja ne oslabi i ti obrativši se, utvrdi braću svoju!« (Dz 1836).

K tom pećini čvrstih načela usred ovog uzburkanog mora labavih ljudskih nazora; k tom svjetioniku istine usred tmine i laži krivih nauka; k tom žarištu ljubavi i sloge među ljudima, narodima i državama, usred ovog pakla mržnje, u koji je upalo čovječanstvo, upiremo i mi danas svoje oči, dragi moji vjernici. Đavao je prema riječima Kristovim tražio, da rešeta kao pšenicu apostole, to jest da im ubije vjeru u Krista. Ali Krist je molio, da ne klone vjera Petrova, nego da on, obrativši se, utvrdi braću svoju. I kroz stoljeća ponavljaju se pokušaji sotone, da iščupa iz ljudskih srdaca i duša svaku vjeru u osobnoga Boga, a s vjerom u Boga i svako načelo morala, poštenja, pravog građanskog poretka, a na mjesto toga utvrdi u svietu pobjedu laži, himbe, mržnje. Ali se isto tako kroz stoljeća ljudske poviesti a danas više nego ikada oči svega čovječanstva obraćaju Petrovoj Stolici, da odanle čuju rieči istine, utjehe i spasa iz pakla u koji je sviet upao.

Katolički muževi i žene, katolički vjernici! Ako biste me upitali, u čemu baš danas gledamo ogromnu vrijednost papinstva za ljudski rod, onda bismo odgovorili: u onom što se danas gazi nogama manje više po čitavome svijetu, a to je obrana dostojanstva ljudske osobe, obrana prava obitelji, obrana malenih i slabih naroda.

Da! Bez sumnje je jedna od najtežih zabluda našega vremena, da je vrijednost ljudske osobe spala na ništa. Na pad vrijednosti novca priučio se sviet već u prošleme ratu i ne vidi tu ništa osobita. Priučio se i na pad tolikih drugih materialnih vrijednosti. Ali sa padom dostojanstva ljudske osobe, sa padom vrijednosti čovjeka, ne može se pomiriti nijedan normalni ljudski mozak. Jer bez obzira, da li vjeruje ili ne vjeruje u osobnoga Boga, svaki, pa i onaj poklonik najluđeg materialističkog naziranja na sviet, osjeća u dubini svoje duše i ispovieda to čitavim svojim životom, da on nije i ne može biti isto što i njegov pas, da on nije i ne može biti isto što i kotačić u jednoj mašini, da on nije i ne može biti isto što i mjehurić sapunice, što ga prpošno diete pušta slamicom u zrak. Svaki, pa i onaj poklonik najluđeg materijalizma, i onda, kad najviše grmi protiv Boga, osjeća u dubini svoje duše značenje rieči – ad majora natus sum – ja sam ipak stvoren za nešto više! Onaj pak, koji je sačuval blago vjere, onaj koji nosi u duši neslomivu sviest o obstojnosti Boga Stvoritelja, on znade, da čovjek nije nikakav slučajni učinak maglovito panteističke evolucije, nego djelo volje Stvoriteljeve, koji je progovorio i u život izveo odluku: načinimo čovjeka na sliku i priliku svoju! (Gen. 1,26). Svaki dakle čovjek, bez obzira kojoj rasi ili naciji pripadao, bez obzira, da li je svršio sveučilište u kojem kulturnom središtu Evrope ili ide u lov za hranom u prašumama Afrike, svaki od njih jednako nosi u sebi pečat Boga Stvoritelja i imade svoja neotuđiva prava, kojih mu ne smije oteti ili ograničiti samovoljno nijedna ljudska vlast. Svaki od njih ima pravo na tjelesni život, ima pravo na duševni život, ima pravo na brak, ima pravo na religiozni uzgoj, ima pravo na upotrebu materialnih dobara, u

koliko se to ne kosi s pravednim zakonima, koji štite interese čitave zajednice, ima toliko drugih prava. I svaka povreda tih prava ljudske osobe ne može a da ne urodi lošim posljedicama. I ako danas toliko uzdišemo za mirom, ja bih se usudio ponoviti rieč slavno vladajućeg pape Pia XII u prošlogodišnjoj božićnoj poruci: »Tko hoće, da se zviezda mira (kao nekoč mudracima) pojavi i ostane nad ljudskim društvom, taj neka sa svoje strane pripomogne da se ljudskoj osobi vrati dostojanstvo dano joj od Boga od prvog početka!« (Osservatore Romano 1942. br. 300 str. 2).

Ali papinstvo stoji danas kao čvrsti zid i na obranu obitelji i obiteljskog svetišta. Što to znači, razumjeti može samo onaj koji ima prilike gledati suze onih kojima prijete pogibelj, da im bude razoreno obiteljsko ognjište. Mi smo prošli tjedan imali više puta prilike da gledamo te suze i da slušamo uzdahe i ozbiljnih muževa i vapaje bezpomoćnih žena, kojima prieti slična pogibelj samo zato, jer se njihovo obiteljsko svetište ne poklapa sa teorijama rasizma. Mi kao predstavnici Crkve nismo mogli ni smjeli šutjeti, a da ne zatajimo svoje službe, već smo morali ponoviti rieči samoga Isusa Krista: »Što je Bog sastavio čovjek neka ne rastavlja!« (Mt 19,6). A danas to kažemo i javno! Nitko ne poriče prava svjetovne vlasti, da kazni zločine, koji se dokažu. Ima na to pravo i dužnost. Ali nitko ne daje prava ljudskoj vlasti da dira u svetost obitelji ili braka, koji je sklopljen na temelju naravnog i pozitivnog Božjeg prava.

Bilo bi svakako promašeno misliti, da će katolička Crkva ikada odobriti mjere, koje diraju u osnovna prava čovjeka. Pridolazi i drugi razlog, zašto Crkva ne može učiniti. Zato što se takovim mjerama premnogi pojedinci tjeraju silom u red protivnika postojeće državne vlasti, jer ne mogu kraj najbolje volje podnijeti, da im se njihove obitelji razaraju i uništavaju, dok oni savjestno vrše svoju dužnost prema domovini čak i na bojnome polju, da i ne govorim o tolikim drugim službama, gdje se trude, da budu vjerni i koristni građani zajednice, u kojoj žive. S punim je dakle pravom u svojoj božićnoj poruci veliki papa Pio XII. naglasio: »Tko hoće, da se zviezda mira pojavi i ustavi nad ljudskim društvom, taj neka zabaci svaki oblik materializma, koji u narodu gleda samo krdo pojedinaca, koje se raztrgnuto i bez unutrašnje veze smatra kao stvar gospodstva i samovolje!« (»Osservatore Romano« *ibid.*).

Naukom o prirodnom pravu i o jednakosti svih ljudi pape niesu međutim ostali indiferentni ni u pitanju narodnosti, već su uvijek cienili liepe i plemenite sposobnosti pojedinih naroda i branili njihova prava, ako su bila ugrožena. No nikada ih niesu gledali kroz usku prizmu ljudskih strasti, kada se u vlastitom narodu gleda idol, kojemu se mora sve pokloniti, nego kroz prizmu evanđelja, koje i u narodima gleda samo djelo Boga Stvoritelja; sa određenim ciljem, da i kao narodna zajednica služi proslavi Boga. Samo kroz tu prizmu evanđelja gledano, mogla je pasti i izjava pape Pia XII. na Božić 1941. godine: »Na polju novoga poretka, utemeljenog na čudorednim načelima, nema mjesta kršenju slobode, nepovredivosti i sigurnosti drugih naroda, kakva god bila njihova teritorijalna prostranost ili njihova sposobnost obrane. Ako je neizbježno, da velike države radi svojih većih mogućnosti i radi svoje moći naznačuju put ustanovljenju ekonomskih grupa između njih i manjih i slabijih naroda, ipak su neprieporna njihova prava, u opsegu općeg interesa, koja nisu različita od prava većih naroda: pravo na slobodu na političkom polju; pravo na djelotvorno čuvanje one neutralnosti u razdorima među državama, koje im pripada po

prirodnom i narodnom pravu: pravo na obranu svog ekonomskog razvitka. Samo na takav način one će moći postići u okviru općeg dobra materialnu i duhovnu dobrobit vlastitog naroda. («Osservatore Romano» 1941.).

Da! Samo kroz prizmu evanđelja gledano, mogla je pasti izjava slavno vladajućeg pape Pia XII.: »Na polju novoga poretka, utemeljenog na čudorednim načelima, nema mjesta otvořenom ili himbenom tlačenju kulturnih ili jezičnih osebina narodnih manjina, ni spriečavanju i uskraćivanju njihovih ekonomskih mogućnosti, ni ograničenju ili onemogućivanju njihovog naravnog razmnožavanja. Što savjesnije nadležna državna vlast poštuje prava manjina, toliko sigurnije i djelotvornije može zahtievati od njihovih članova pošteno izvršivanje njihovih građanskih dužnosti, zajedničkih ostalim građanima.« («Osservatore Romano» 1941.).

To držanje imali su rimski pape u prošlosti, a imade ga i sadanji Sveti Otac papa Pio XII. i prema našem narodu. Ako se budu drugi narodi držali ove nauke, dobit će i hrvatski narod sva svoja prava, koja ga idu po naravnom zakonu i po zakonu Božjem. A ako se bude naš narod držao te iste nauke, koja se čuje s Petrove Stolice, bit će sretan i blagoslovljen od Boga, jer samo istina i pravda mogu u zadnjoj liniji da spasi i pojedince i narode.

Dragi moji vjernici, katoličke žene i muževi! Kažu da na ulazu u veliku dvoranu sveučilišta u Upsali, stoje zlatnim slovima ispisane rieči – slobodno misliti velika je stvar, ali pravo misliti još je veća stvar! Da! Ljudski je um i odviše podvrgnut zabludama, a da mu ne bi bio potreban netko, koji će ga ispraviti ako bi nesrećom skrenuo s puta istine.

I veliki je Bog učinio neizmjernu uslugu čovječanstvu, kad mu je dao neprevarljivoga učitelja u pitanjima vjere i morala. To je papa! To je i papa Pio XII. Mi u Njemu gledamo namjesnika Kristova na zemlji, i molimo danas, na četvrtu obljetnicu Njegove krunidbe, da Ga Svemogući Gospodin Bog sačuva, poživi i blaženim učini na zemlji, i da Ga ne da na volju neprijateljima Njegovim!